Libër me rrëfime të grave dhe vajzave të reja me aftësi të kufizuara

Financuar nga
Bashkimi Evropian

This publication was funded by the European Union. Its contents are the sole responsibility of the Center for Innovation and Development (CFID) and do not necessarily reflect the views of the European Union.

HANDIKOS
GJILAN
SHOQATA E PARAPLEGJIKËVE DHE E PARALIZËS SË FËMIJËVE TË GJILANIT

Fehmi Agani" nr. 96
ail: handikosgjilan@gmail.com
Tel.: 0280 328817

Inkluzioni

UJHR
HandiKOS
Ranilug
Udruženje Invalida

CFID
QENDRA PËR INOVACIONE DHE ZHVILLIM

Ideatore e projektit:
Ardiana Bytyçi

Autore:
Shqipe Pajaziti

Redaktore:
Nerënxa Jakupi

Përkthyes:
Mjellma Koshi
Selatin Bunjaku

Dizajni:
Andi Krasniqi

HYRJE

Libri digjital me rrëfime *"Historia ime, dinjiteti im"* është realizuar në kuadër të projektit të financuar nga Zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë **"Historia ime, dinjiteti im: adresimi i diskriminimit dhe dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe vajzave me aftësi të kufizuara dhe nënave vetushqyese të fëmijëve me aftësi të kufizuara"**, i implementuar nga **Handikos Gjilan** në partneritet me **OJQ Inkluzioni, Handikos Ranilug dhe Qendrën për Inovacion dhe Zhvillim (CFID).**

Përgjatë viteve, projekti "Historia ime, dinjiteti im" ka ofruar mbështetje për gratë dhe vajzat me aftësi të kufizuara dhe nënat vetushqyese të fëmijëve me aftësi të kufizuara, duke ndërthurur rehabilitimin, fuqizimin dhe avokimin. Përmes **klinikës mobile**, projekti ka ofruar shërbime psikosociale dhe ndihmë mjekësore e ligjore me bazë në shtëpi për qindra familje, duke siguruar qasje në kujdes dhe shërbime publike. Projekti gjithashtu ka krijuar **grupe vetëpërkrahëse** që kanë promovuar solidaritetin, mirëqenien emocionale dhe lidershipin tek gratë, duke i kthyer përfitueset në avokuese aktive për të drejtat e tyre. Për më tepër, ka forcuar bashkëpunimin ndërmjet shoqërisë civile dhe institucioneve, ka inkurajuar ndryshime gjithëpërfshirëse në politika dhe ka rritur vetëdijen publike përmes **përmbajtjeve multimediale**, përfshirë këtë libër digjital. Duke amplifikuar zërat e këtyre grave dhe vajzave, projekti ka ndërtuar një rrjet të qëndrueshëm fuqizimi dhe përfshirjeje që ka kthyer cenueshmërinë në qëndrueshmëri dhe historitë e vështirësive në histori force dhe dinjiteti.

Ky botim, që mban të njëjtin titull si iniciativa -"*Historia ime, dinjiteti im"* - u jep zë grave dhe vajzave me aftësi të kufizuara, si dhe nënave vetushqyese të fëmijëve me aftësi të kufizuara, të cilat janë përballur me pengesa të përditshme, por vazhdojnë të ngrihen me forcë, rezistencë dhe dinjitet. Rrëfimet e tyre personale zbulojnë përpjekjet përballë diskriminimit dhe izolimit, por edhe guximin për ta kthyer dhimbjen në fuqizim për veten, për fëmijët e tyre dhe për komunitetin.

Nëpërmjet këtyre rrëfimeve, dëgjojmë zërat e grave dhe vajzave nga **Kamenica, Ferizaj, Prishtina, Vitia, Peja dhe Fushë Kosova,** secila me një përvojë unike të forcës dhe guximit për t'u përballur me sfidat. Ndër to **janë kampione në not dhe atletikë, shkrimtare, psikologe, aktiviste dhe skiatore** - secila një simbol shprese dhe vendosmërie. Historitë e tyre nuk janë renditur sipas hierarkisë, por bashkohen nga një mesazh i përbashkët që dinjiteti, barazia dhe respekti janë të drejta themelore për të gjithë.

Përgatitja e këtij libri është udhëhequr nga parimet e pjesëmarrjes vullnetare, konfidencialitetit dhe fuqizimit. Çdo grua dhe vajzë që zgjodhi të ndajë historinë e saj e bëri këtë me guxim dhe me dëshirën për të nxitur ndryshim. Zërat e tyre u mblodhën përmes intervistave të realizuara nga gazetarja **Shqipe Pajaziti**, me mbështetjen e ndjeshme të profesionistëve të tjerë të përfshirë në projekt.

E publikuar gjatë **16 Ditëve të Aktivizmit kundër Dhunës me Bazë Gjinore**, ky libër digjital është një dëshmi e fuqisë së rrëfimit për të frymëzuar reflektimin, dialogun dhe transformimin. Libri poashtu është një thirrje drejtuar shoqërisë dhe institucioneve për të njohur, mbështetur dhe mbrojtur të drejtat e grave dhe vajzave me aftësi të kufizuara dhe të nënave vetushqyese të fëmijëve me aftësi të kufizuara, për të siguruar që historitë e tyre të vështirësive të shndërrohen në histori përfshirjeje dhe dinjiteti.

Ardiana Bytyçi
Krijuese koncepti
*Në emër të **Handikos Gjilan** dhe partnerëve në kuadër të projektit "Historia ime, dinjiteti im" të financuar nga Zyra e BE-së në Kosovë.*

INTRODUCTION

The digital storybook *"My Story, My Dignity"* was created within the framework of the EU-funded project **My Story, My Dignity: Addressing Discrimination and Gender-Based Violence Among Women and Girls with Disabilities and Single Mothers of Children with Disabilities**, implemented by **Handikos Gjilan** in partnership with **NGO Inkluzioni, Handikos Ranilug,** and the **Center for Innovation and Development (CFID).**

Throughout the years, the project *"My Story, My Dignity"* has provided comprehensive support to women and girls with disabilities and single mothers of children with disabilities by combining rehabilitation, empowerment, and advocacy. Through its **mobile clinic**, it has delivered home-based psychosocial, medical, and legal services to hundreds of families, ensuring access to essential care and public services. The project has also established **self-help groups** that foster solidarity, emotional healing, and leadership among women, turning beneficiaries into active advocates for their rights. In addition, it has strengthened cooperation between civil society and institutions, encouraged inclusive policy change, and raised public awareness through **multimedia content**, including this digital storybook. By amplifying the voices of these women and girls, the project has built a sustainable network of empowerment and inclusion - transforming vulnerability into resilience, and stories of struggle into stories of strength and dignity.

This publication, bearing the same title as the initiative - *"My Story, My Dignity"*- gives voice to women and girls with disabilities, as well as single mothers of children with disabilities, who have faced daily barriers yet continue to rise with strength, resilience, and dignity. Their personal stories reveal the struggles of confronting discrimination and isolation, but also the courage to transform pain into empowerment for themselves, for their children, and for their communities.

Through these narratives, we hear the voices of women and girls from **Kamenica, Ferizaj, Prishtina, Viti, Peja, and Fushë Kosova**, each carrying a unique experience of resilience. Among them are champions in swimming and athletics, writers, psychologists, activists, and skiers - each a symbol

of hope and determination. Their stories are not arranged by hierarchy but are united by a shared message: that dignity, equality, and respect are fundamental rights for all.

The preparation of this book has followed the principles of voluntary participation, confidentiality, and empowerment. Each woman and girl who chose to share her story did so out of courage and a desire to spark change. Their voices were collected through interviews conducted by the professional journalist **Shqipe Pajaziti**, with the sensitive support of other dedicated professionals within the project team.

Published during the **16 Days of Activism Against Gender-Based Violence**, this digital book stands as a testament to the power of storytelling to inspire reflection, dialogue, and transformation. It is also a call to society and institutions to recognize, support, and uphold the rights of women and girls with disabilities and single mothers - to ensure that their stories of struggle become stories of inclusion and dignity.

Ardiana Bytyçi
Concept Author
*On behalf of **Handikos Gjilan** and partners within the EU-funded project "My Story, My Dignity."*

UVOD

Digitalna knjiga priča *„Moja priča, moje dostojanstvo"* realizovana je u okviru projekta finansiranog od strane Kancelarije Evropske unije na Kosovu pod nazivom **„Moja priča, moje dostojanstvo: adresiranje diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja nad ženama i devojkama sa invaliditetom i samohranim majkama dece sa invaliditetom"**, a implementiran je od strane **Handikos Gnjilane** u partnerstvu sa **NVO Inkluzija, Handikos Ranilug i Centrom za inovacije i razvoj (CFID).**

Tokom godina, projekat *„Moja priča, moje dostojanstvo"* pružao je podršku ženama i devojkama sa invaliditetom i samohranim majkama dece sa invaliditetom, kombinujući rehabilitaciju, osnaživanje i zagovaranje. Kroz **mobilnu kliniku**, projekat je pružio kućne psihosocijalne usluge i medicinsku i pravnu pomoć stotinama porodica, osiguravajući pristup nezi i javnim uslugama.. Projekat je takođe uspostavio grupe za **samopodršku** koje su promovisale solidarnost, emocionalno blagostanje i liderske sposobnosti među ženama, pretvarajući korisnice u aktivne zagovornice svojih prava. Pored toga, ojačao je saradnju između civilnog društva i institucija, podstakao sveobuhvatne promene u politikama i podigao javnu svest putem **multimedijalnih sadržaja**, uključujući i ovu digitalnu knjigu. Pojačavajući glasove ovih žena i devojaka, projekat je izgradio održivu mrežu osnaživanja i uključivanja koja je ranjivost pretvorila u otpornost, a priče o teškoćama u priče o snazi i dostojanstvu.

Ova publikacija, koja nosi isti naslov kao i inicijativa – *„Moja priča, moje dostojanstvo"* – daje glas ženama i devojkama sa invaliditetom, kao i samohranim majkama dece sa invaliditetom, koje su se suočavale sa svakodnevnim preprekama, ali nastavljaju da se uzdižu sa snagom, otpornošću i dostojanstvom. Njihove lične priče otkrivaju borbe pred diskriminacijom i izolacijom, ali i hrabrost da bol pretvore u osnaživanje za sebe, svoju decu i zajednicu.

Kroz ove priče, čujemo glasove žena i devojaka iz **Kamenice, Uroševca, Prištine, Vitine, Peći i Kosova Polja**, svaka sa jedinstvenim iskustvom snage i hrabrosti da se suoči sa izazovima. Među njima su šampionke u plivanju i atletici, spisateljice, psihološkinje, aktivistkinje i skijašice – svaka je

simbol nade i odlučnosti. Njihove priče nisu rangirane po hijerarhiji, već ih ujedinjuje zajednička poruka da su dostojanstvo, ravnopravnost i poštovanje osnovna prava za sve.

Priprema ove knjige vođena je principima **dobrovoljnog učešća, poverljivosti i osnaživanja**. Svaka žena i devojka koja je odabrala da podeli svoju priču učinila je to hrabro i sa željom da podstakne promene. Njihovi glasovi su prikupljeni kroz intervjue koje je realizovala novinarka **Šćipe Pajaziti**, uz osetljivu podršku drugih profesionalaca uključenih u projekat.

Objavljena tokom **16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja**, ova digitalna knjiga svedoči o moći pripovedanja da inspiriše refleksiju, dijalog i transformaciju. Knjiga je takođe poziv društvu i institucijama da priznaju, podrže i zaštite prava žena i devojaka sa invaliditetom i samohranih majki dece sa invaliditetom, kako bi se osiguralo da se njihove priče o teškoćama pretvore u priče o inkluziji i dostojanstvu.

Ardiana Bitiči
Kreatorka koncepta
*U ime **Handikosa Gnjilane** i partnera u okviru projekta „Moja priča, moje dostojanstvo" finansiranog od strane Kancelarije EU na Kosovu.*

Përmbajtja

Rrëfimi i Medinës
Një kromozom, shumë medalje.....15
Rrëfimi i Mimozës
Viti i territ.....19
Rrëfimi i Blerinës
Vargjet e zemrës.....25
Rrëfimi i Dritës
Sytë tanë flasin.....29
Rrëfimi i Fjollës
Imazhet e fundit.....33
Rrëfimi i Vjollcës
Shtegu i fitores.....39
Rrëfimi i Xhevrijes
Gjurmë të vogla.....43
Rrëfimi i Emës
Hapat drejt medaljes.....47
Rrëfimi i Arditës
Ngjyrat e brendshme.....51
Rrëfimi i Artës
Nën hijen e nënës.....55

Table of Contents

The story of Medina
One chromosome, many medals.....63
The story of Mimoza
The year of darkness.....67
The story of Blerina
Verses of the heart.....73
The story of Drita
Our eyes speak.....77
The story of Fjolla
The last images..... 81
The story of Vjollca
The path of victory.....85
The story of Xhevrije
Small traces.....89
The story of Ema
Steps towards the medal.....93
The story of Ardita
Inner colors.....97
The story of Arta
In the shadow of a mother.....101

Sadržaj

Priča o Medini
Jedan hromozom, mnogo medalja.....107
Priča o Mimozi
Godina mraka.....111
Priča o Blerini
Stihovi srca.....117
Priča o Driti
Naše oči govore.....121
Priča o Fjoli
Poslednje slike.....125
Priča o Vjolci
Staza pobede.....131
Priča o Dževrijeu
Mali tragovi.....135
Priča o Emi
Koraci ka medalji.....139
Priča o Arditi
Boje unutrašnjosti.....143
Priča o Arti
U senci majke.....147

Rrëfimi i *Medinës*

Një kromozom, shumë medalje

Varur në murin e dhomës së saj qëndrojnë një mori medaljesh. Vajza me një kromozom më tepër në zinxhirin gjenetik, më të shumta se kaq i ka sukseset.

Nga hapa shumë të vegjël, Medina Surdulli nisi të shihte botën pa limite.

Ishte vera e vitit 2001 kur gjatë pushimeve në bregdetin shqiptar ajo filloi hapat e parë drejt një kampioneje. Vetëm pesëvjeçare ajo u mësua të notojë me ndihmën e babait të saj.

"Me përkrahjen e babit jam mësuar të notoj se kam pasur fobi prej ujit. Edhe pastaj jam marrë me not që nga mosha pesëvjeçare dhe më ka pëlqyer. Babi më ka mësuar hapat e parë të notit, ma ka mësuar frymëmarrjen, si t'i përdori duart edhe si t'i lëvizi këmbët. Kemi qenë në bregdetin shqiptar dhe pastaj ai m'i ka mësuar hapat e parë. Ka qenë deti shumë i thellë dhe frikohesha që do të dalë diçka edhe pastaj nuk kam pasur më telashe me ujë. Kështu babai më ka mësuar hapat e parë të notit..."

Edhe aso kohe nuk ishte vështirë të vërehej potenciali i saj. Për zhvillimin e aftësive, prindërit punuan pa rreshtur duke angazhuar edhe trajner.

Me entuziazëm të madh, ajo nisi të ushtronte intensivisht e pesë herë në javë.

Kështu kujton vajza me sindromin down hapat e parë të sukseseve të saj, Medinës që e gjithë Kosova e njeh si kampione të notit.

"Unë jam Medina Surdulli nga Prishtina dhe jam 29-vjeçare. Jam aftësuar me aktivitete të ndryshme, me angazhime të ndryshme edhe kam marrë shumë medalje të arta dhe të ar-

gjendta e të bronzta. Mua e gjithë Kosova më njohin, që jam një kampione si Majlinda Kelmendi. Kjo më bën të ndjehem shumë mirë edhe ndjehem shumë e lumtur që jam një kampione. Kam shumë medalje, kam mirënjohje, kam kupa. Jam shpallur edhe sportistja e vitit në vitin 2012".

Medina Surdulli është e lindur dhe e rritur në Prishtinë. Shkollimin e ka përfunduar në Qendrën Burimore "Përparimi" në kryeqytet.

Që nga viti 2012, kampionia e Kosovës merr pjesë edhe në gara ndërkombëtare. Pesë vjet më vonë, ishte dekoruar me medalje të argjendtë në Kampionatin Evropian të notit për personat me sindromën down, i cili u mbajt në Francë.

Në vitin 2018, në garat ndërkombëtare që janë mbajtur në Kosovë, Medina mori dy medalje të arta dhe dy të argjendta.

Medina Surdulli ka marrë pjesë edhe në Lojërat Botërore Dimërore, të cilat zhvillohen në kuadër të Olimpiadës Speciale në Austri. Aty e fitoi vendin e dytë, ku mori medaljen e argjendtë në Kosovë.

Medina u dekorua edhe me Medalje Presidenciale të Meritave nga ish-presidenti, Hashim Thaçi.

Tutje, ka punuar në shoqatën "Down Syndrome Kosova", në Operatorin e Sistemit, Transmisionit dhe Tregut të energjisë elektrike të Kosovës (KOSTT).

Së fundmi ajo punon në shtypshkronjën "Blendi Group" në kryeqytet.

"Ëndrra ime ka qenë që të bëhem trajnere e fëmijëve me sindromë down, por kjo mbeti vetëm një ëndërr".

Me përfundimin e shkollimit në Qendrën Burimore "Përparimi", Medina u përball me diskriminim.

Pas shumë arritjeve në Kosovë e gara ndërkombëtare, ajo nuk arriti të ndjek ëndrrën e saj.

"Aty kam qenë e mërzitur [në Fakultetin e Edukimit Fizik dhe Sportiv], ata janë marrë më shumë me mua se me tjerët. Sepse unë di not, di skijim, di edhe vrapim. Jam mërzitur shumë që nuk u pranova në fakultet. Unë i bëra 20 pompa edhe ata u çuditën, thanë 'uau, Medina qenka aftësuar'. Ëndërr e kam pasur që të pranohem në Fakultetin e Edukimit Fizik dhe Sportiv. Në të ardhmen, fëmijët tjerë që janë si unë le të fitojnë të drejtat e shkollimit barabartë me të tjerët që të mos mbesin si unë. Të gjitha të drejtat, në punë, shkollim..."

Pas sukseseve të shumta e garave ku mori shumë medalje, ajo ka vendosur të sfidojë veten edhe me një sport luftarak – kickboksin.

Jetës i dhuron tinguj duke ekzekutuar mbi 140 vepra në piano.

"Unë luaj në piano prej vitit 2010 dhe i kam mësuar hapat e parë të gishtërinjve që të luajë piano. Edhe në dhomën time kam shumë medalje që kam arritur deri tash. Kur i shoh më japin ndjesinë se jam talente edhe jam një kampione".

Medina Surdulli, e cila është 29-vjeçare dëshiron që çdo fëmijë me sindromën down të trajtohet i barabartë dhe të mos ndiejë kufizim në rrugëtimin e jetës.

"Unë kam dëshirë që të gjithë fëmijët me sindromën down të trajtohen si të tjerët. Duhet të aftësohen personat me sindromën down".

Medina Surdulli

Qershor 2025

Rrëfimi i *Mimozës*

Viti i territ

"Vit i territ" është koha kur ajo për herë të fundit pa me sy ngjyrat e botës. Kështu ishin për Mimoza Zejnullahun dymbëdhjetë muajt e vitit 2012, kur humbi totalisht shikimin.

Ajo çfarë i ndodhi si pasojë e një problemi të papritur shëndetësor, nuk ia rrënoi krejtësisht shpresën. Një vit më pas u ringrit shumë më e fortë. Sot 44-vjeçarja po arrin të shohë edhe pjesën tjetër të botës, duke ndriçuar çdo mëngjes ditën e saj.

Artin, poezinë, muzikën, aktrimin... të gjitha i ndërpreu në vitin kur humbi shikimin.

Rrëfimi i Mimozës, që në atë kohë ishte 31 vjeçe, është krejt i veçantë. Ashtu si ditët që përjetoi me plot sfida dhe vështirësi.

"Vitin 2012 unë e kam quajtur vit të territ për mua, sepse atëherë plotësisht kam qenë dhe praktikisht e verbër. Në vitin 2010 kanë filluar problemet me shëndetin e syve, në vitin 2011 kam vazhduar trajtimet, por nuk kam pasur shërim dhe viti 2012 më ka gjetur pothuajse 100% të verbër. Edhe kjo kohë ka qenë më e vështira në jetë që unë e kam përjetuar si person, sepse duke e pasur parasysh një vajzë që ka qenë shumë aktive, që ka bërë shumë punë në të njëjtën kohë dhe shumë ëndrra përpara, edhe me mbet totalisht në terr ka qenë jashtëzakonisht e vështirë. Edhe atëherë jam ndal dhe i kam bërë pyetje vetes 'kah duhet të rreshtohem?', 'a duhet ndoshta të heq dorë apo të vazhdoj tutje?'. Ka qenë vit tepër i vështirë për mua, reflektim jashtëzakonisht i thellë dhe shumë gjëra në atë kohë i kam bërë për hatër të të tjerëve. Për hatër të familjes ndoshta kam jetuar, për hatër të njerëzve që t'ju jap model që duhet me u ngrit."

Nga klasa e tetë ka bërë shumë punë vullnetare, vitin e kaluar u shpall edhe vullnetarja e vitit në qytetin e Vitisë.

Pasive e gati e izoluar ishte gjatë vitit që humbi shikimin, ku koha sikur ndaloi për Mimozën.

"Një kohë më është dashur që ta pranoj veten, sikur kam pauzuar dhe nuk jam marrë me aktivitete të ndryshme sepse thjesht kam qenë një person shumë aktiv. Sikur u ndala dhe

nuk doja të përfshihesha, sepse nuk e ndieja veten të sigurt nëse doja të përfshihesha dhe çfarë mund të bëj unë tash në këtë gjendje që jam. Edhe kam pauzuar derisa fillova ta ndiej veten të izoluar. Filloi të më mungonte jeta aktive, sepse një person që ka pasur një jetë shumë aktive dhe pastaj kufizohet vetëm me punë dhe prej punës në shtëpi dhe prej shtëpisë në punë, kur je i verbër duhet ta kesh një shoqërues që të merr me veturë dhe të dërgon me veturë. Kjo pjesë më bëri të ndihem sikur një person i burgosur që të marrin me veturë, të dërgojnë te puna, të kthejnë dhe të marrin prapë në shtëpi. Ke më pak jetë sociale dhe kjo filloi të më bëjë të ndihem e izoluar. Edhe fillova t'i thërras mendjes dhe vetes t'i them 'a po e vendos veten në lëvizje, a po i ndihmon vetes dhe të tjerëve apo do ta kesh punën keq?' "

Gradualisht filloi t'iu rikthehej aktiviteteve që i kishte bërë më herët.

Pas përfundimit të luftës, Mimoza nga Vitia nuk pati mundësi të vazhdojë fakultetin për shkak të kushteve ekonomike. Kaloi një vit prej humbjes së shikimit, derisa vendosi të bëhej pjesë e organizatës së personave të verbër në Gjilan, e pastaj të fillonte edhe studimet për Psikologji të Përgjithshme në Universitetin e Prishtinës.

Para fillimit të studimeve, po punonte si infermiere në Qendrën Kryesore të Mjekësisë Familjare në Viti si infermiere. Ëndrrën për ta vazhduar fakultetin e ndoqi pikërisht pasi e humbi shikimin. E së fundmi është licencuar edhe si psikologe klinike.

Ajo udhëheq edhe organizatën "You can do", që ka për qëllim aftësimin e të rinjve me aftësi të kufizuara.

Rikthimin e saj në jetë e ndërlidh me regjistrimin në fakultet dhe përmbushjen e një ëndrre të vjetër.

"Në vitin 2013 e regjistrova fakultetin dhe në një mënyrë ajo ka qenë rikthimi im, që përveç që më ka zgjuar prej asaj letargjie ku kisha mbetur dhe nuk dija se çfarë të bëja, më ka përmbushur një ëndërr të vjetër që unë isha duke e pritur për ta realizuar. Edhe ka qenë sikur një shtyllë jashtëzakonisht e madhe emocionale. Vendimi që unë të vazhdoj fakultetin më ka ngritur jashtëzakonisht shumë dhe më ka bërë shumë të fortë që të vazhdoj dhe të punoj me ato mundësi që unë i

kam. Pastaj kam pasur rezultate të mira edhe në fakultet, dhe jam angazhuar edhe në organizata të tjera të të verbërve si aktiviste, si gjithmonë për të ndihmuar pastaj të tjerët dhe që përmes modelit tim t'ju jap një dorë ndihme atyre që nuk e shohin dritën për momentin, siç unë kisha nevojë një vit më herët."

Vite të vështira e plot sfida për realizimin e ëndrrës për studime.

Mungesë literature, diskriminim e ankth se nuk do të ketë shoqërues për të shkuar në fakultet...

"Unë kurrë nuk jam brengosur si ta mësoj një libër shumë të trashë kur e ke marrë në dorë, por problemi kryesor ka qenë se kush do të ma lexojë librin për ta bërë të qasshëm. Sepse në atë kohë nuk e kam ditur që ka mundësi ta skanoj librin. Me kalimin e kohës, duke u njohur me shokë që kanë studiuar më herët, kur u integrova vetë e pashë që paska mundësi të bësh skanimin e librave dhe për master pastaj ka qenë shumë e lehtë të studioj, sepse i kam pasur në formë digjitale krejt librat. Por për në 'bachelor' e kam pasur shumë të vështirë, sepse ajo ka qenë sfida kryesore për ta gjetur një përcjellës, një shoqërues për të më shoqëruar prej konviktit deri te fakulteti, që ka qenë një sfidë më vete. Gjithmonë e kam pasur ankthin nëse më lë shoqëruesi si do të shkoj në fakultet e si do të kthehem, e sfida tjetër ka qenë e literaturës – kush do të ma lexojë librin."

Asnjëherë nuk ka menduar të heqë dorë; Mimoza, me "vullnet të çeliktë", arriti të përfundojë studimet madje me vulë suksesi.

"Ki vështirësi, se nëse ta ka lexuar dikush një material dy orë, duhet ta dëgjosh komplet dy orë për të arritur te fundi, ndërsa një student tjetër mund t'i shfletojë titujt dhe të gjejë një pjesë që nuk i kujtohet. Ka qenë sfidë më vete; kam lexuar me orë të tëra, kam dëgjuar materiale me orë të tëra për të arritur edhe një herë të gjej një pyetje që nuk më kujtohej, por e kam pasur vullnetin e çeliktë dhe kurrë nuk kam menduar që të heq dorë. Gjithmonë qëllimi im ka qenë që të mësoj patjetër – se si e mësoj ose sa orë rri unë zgjuar nuk ka pasur fare problem, sepse unë jam zgjuar në 3 të natës; kur më ka dalë gjumi, kam vazhduar të lexoj dhe kam mbërritur te vendi ku më ka munguar një informatë që nuk më kujtohej për

momentin, në mënyrë që kur të dal para profesorit të mos turpërohem e të jap përgjigje të pasakta."

Edhe në punë i është dashur të riaftësohet, sepse në kohën kur humbi shikimin ka qenë infermiere.

"Në punë kur unë e humba shikimin, më është dashur të riaftësohem që të arrij të gjej veten me një punë të re ose aty ku je, të japësh një kontribut më të mirë. Sepse unë kam qenë infermiere dhe kur e humb shikimin, ke prapë mundësi të bësh si infermiere diçka, por i ke mundësitë pak më të kufizuara, sepse në QKMF janë disa dhoma të këshillimit dhe aty mund të japësh kontributin."

Përkundër arritjeve të mëdha, Mimoza përballet edhe sot me sfida. Ajo has në vështirësi të mëdha të lëvizjes, meqë shteti nuk ofron shërbime sociale për personat e verbër.

"Nëse nuk ka kush të të shoqërojë, mbetesh pasive. Por mua më ndihmon familja, prindërit, babai, vëllai, kunata, kushdo që është i lirë për mua. Shteti na ofron një mbështetje qesharake, sepse për atë mbështetje që na ka ofruar shteti deri tash unë kurrë nuk do të kisha arritur të shkollohem – jo vetëm unë, por askush tjetër. Sepse kur kam qenë studente, shteti m'i ka dhënë mua 100 euro, pastaj 125, dhe plus 125 euro një shoqëruesi. Shoqëruesi nuk të vjen me 125 euro kurrë, sepse ai e humb ditën për ty. E kjo është ndihma që shteti ta jep. Tash i marrim komplet 300 euro – 150 euro unë, 150 euro shoqëruesi – që është një shumë prapë shumë e vogël dhe qesharake, nën rrogën mesatare. Një shoqërues me ty duhet të merret gjithë ditën dhe ai nuk punon, ai nuk mund të jetojë me 150 euro. Kjo është mangësia që në Kosovë të verbrit nuk mund të pavarësohen në kuptimin që nëse ti dëshiron të punosh, duhet të paguash një përcjellës ose të paguhet një taksi."

Shumë netë zgjuar për të arritur qëllimin e saj, por edhe sot ajo thotë se njerëzit nuk kanë pritshmëri nga personat me aftësi të kufizuara.

"E keqja e shoqërisë është që kanë pritshmëri shumë të ulëta për njerëzit me aftësi të kufizuara. Nëse ti prezantohesh diku me aftësi të kufizuara, ata apriori të shohin si një barrë e shoqërisë derisa nuk të njohin si person. Në momentin që ata të njohin si person, ndoshta ndërrojnë pritshmëritë për këtë

kategori. Por fillimisht përshtypjet e tyre janë kësisoj dhe nëse ti u thua që 'unë mund ta bëj këtë punë;, ata thonë 'jo, ti nuk mundesh', në vend se ata të thonë se janë aty për ty dhe për të të dhënë përkrahje. Dhe kur ti thua 'unë nuk mundem', ata me të thënë 'po, ti mundesh, sepse unë jam këtu dhe të ndihmoj'. Këtu te ne ndodh e kundërta: ti lufton për të dalë në pah, ata të thonë 'jo, por ndoshta nuk mundesh, sepse e ke këtë vështirësi'."

Mimoza Zejnullahu nga Vitia thotë se prindërit e fëmijëve me aftësi të kufizuara po jetojnë me ankthin se kush në të ardhmen do të kujdeset për ta.

"Të besojnë më shumë te këta njerëz dhe t'ju japin mundësinë. E di se çfarë stresi dhe ankthi kanë nënat që kanë fëmijë me nevoja të veçanta – ato kurrë nuk janë të qeta. Ato do të vdesin me ankthin se ku do t'i lënë fëmijët dhe kush do të kujdeset. Këtë ankth ne duhet të mundohemi t'ua heqim këtyre nënave, t'i sigurojmë ato nëna që nëse nesër nuk je, fëmija yt do të jetë mirë. Unë do të kujdesem dhe shteti është mbrapa. Këtë punë duhet të mbërrijmë ta bëjmë si shtet dhe si institucione.

Mimoza Zejnullahu

Korrik 2025

Rrëfimi i *Blerinës*

Vargjet e zemrës

"Në çdo shkronjë, fjalë, varg, poezi më gjeni mua. Jam Blerina që rri zgjuar në mes kopertinave të këtij libri dhe i buzëqesh jetës. Lexues i dashur, sa herë e shfletoni këtë libër mua do të më gjeni përherë zgjuar. Zgjuar për ditë më të mira..."

Shkrim në njërin nga librat e Blerina Myrtezit

"Kam lindur e lirë dhe e lirë dua të jem. Kjo është ëndrra ime..."

E ulur në karrocë, me tre librat e saj në duar, Blerina ndjek me sy fëmijët që lozin pranë parkut. Zhurma e tyre e gëzueshme i sjell ndër mend një kohë të largët, para se të mbushte 15 vjeç – vitet kur gjithçka dukej e lehtë, përpara se jeta t'i hapte derën e një realiteti krejt tjetër.

Fëmijës së tretë të familjes Myrtezi filluan t'i shfaqeshin probleme shëndetësore, ku më vonë u diagnostikua me "Distrofi muskulare", sëmundje e cila ia pamundësoi ecjen.

Rrëfimi i Blerina Myrtezit nis me kujtimet nga fëmijëria: plot jetë, shumë ngjyra, e pa kufi ëndrra.

"Unë jam Blerina Myrtezi, jam 32-vjeçare. Ky është tregimi im, unë nuk kam lindur si person me nevoja të veçanta. Në moshën 15-vjeçare, jam detyruar të ulem në karrocë. E kisha shumë të vështirë ta pranoja. Vështirë e kam pranuar, por me ndihmën e shoqërisë jam munduar ta pranoj. Shkollën fillore e kam mbaruar në shkollën 'Dardania' në Rakaj të Ferizajt e të mesmen një vit e kam mbaruar në Prishtinë në Qendrën Burimore për Mësim dhe Këshillim 'Përparimi'".

Asnjëherë nuk dëshiron të trajtohet si person me aftësi të kufizuara, as atëherë kur detyrohet të kërkojë të drejta dhe qasje, që në mungesë të tyre po i vështirësohet jeta.

Shkollën nuk pati mundësi ta vazhdonte, e sot e konsideron të pamundur edhe punësimin. Jeton vetëm me pensionin e caktuar për paraplegjikë e tetraplegjikë, një shumë e vogël që nuk i mjafton kurrë për të përballuar nevojat e përmuajshme.

“Edhe në karrocë nuk u ndala, nuk u ndala dhe vazhdova. Edhe sot prapë vazhdoj me të njëjtën, nuk kam dëshirë të ndjehem si person me nevoja të veçanta. Sepse e tillë nuk kam lindur, kam lindur e lirë dhe e lirë dua të jem. Kjo është ëndrra ime”.

Vargjet bartin peshën e gjithë asaj çfarë ndjen e dëshiron ta thotë Blerina. Me humbjen e vëllait, ajo përjetoi edhe një tjetër goditje në jetë.

Në vitin 2018, Blerina botoi librin e parë me poezi. “Guxo”, “Ëndrrat e mia”, dhe “Buzëqesh për të nesërmen”, janë tre titujt e librave të saj.

“Në vitin 2018 e mora titullin poete. Ajo çfarë më ka bërë që të fillojë të shkruaj është shoqëria ime. Më ka dhënë forcë edhe vdekja e vëllait, e kam cekur disa herë, vëllai im ka qenë arsyeja më e fortë që unë të mos dorëzohem, të ia dalë, të arrij këtu ku jam sot. E kam pak të vështirë të flas dhe t’i shpreh ato që i kam në zemër, prandaj i kam shkruar. Nuk jam ndalur, gjithmonë kam bërë ushtrime me shpresën se një ditë do të eci”.

Ajo që e mërzit më së shumti është kur njerëzit përreth nuk e përfshijnë ose e trajtojnë ndryshe.

“Është një sëmundje e lodhshme, e lodhshme sepse nuk më ka lënë të shprehi ato që ndjej. Njerëzit kur i shoh duke kaluar, më duket sikur ata nuk ekzistojnë, sikur me injorim po sillen me mua, nuk e di është shumë e çuditshme por unë e di se e kam një zemër të madhe dhe vazhdoj e nuk ndalem përsëri”.

32-vjeçarja, Blerina Myrtezi nga Ferizaj tashmë është në pritje të botimit të librit të katërt, në të cilin flitet për shoqërinë.

Blerina Myrtezi

Qershor 2025

Rrëfimi i *Dritës*

Sytë tanë flasin

Mëngjeset i fillon në praninë e komunitetit, në vendin ku të gjithë flasin gjuhën e saj. Përtej atyre mureve, çdo përpjekje për të komunikuar shpesh mbetet e kotë, dhe diskriminimi e bën edhe më të vështirë.

Për Dritën, gjuha e shenjave është ura që e lidh me botën; përmes saj ajo ndjehet e barabartë.

Gjatë rrugës për në Shoqatën e të Shurdhërve në Prishtinë, ajo sheh me qindra njerëz, por gjithçka është e heshtur. Heshtja thyhet vetëm kur hyn në hapësirat që i frekuenton që nga vitet '70.

Nëna e dy fëmijëve, Drita Bejtullahu Toprlak ka lindur në vitin 1950 në një fshat pranë Gjilanit.

Nënën e kishte të shurdhër, ndërkaq babai ishte defektolog, specialist që ndihmon personat me aftësi të kufizuara të mësojnë dhe zhvillojnë aftësitë e tyre.

Hapat e para i mori në shkollën fillore "Elena Gjika" në Prishtinë, tutje në Qendrën Burimore "Nënë Tereza" në Prizren dhe më pas shkollën e lartë e përfundoi në Beograd.

"Kam punuar në shtypshkronjë disa vite, pas luftës kam filluar si mësimdhënëse në shkollën "Elena Gjika", mësimdhënëse për fëmijët e shurdhër. Gjithashtu kam punuar edhe në Shoqatën e të Shurdhërve, jam hulumtuese e gjuhës së shenjave. Burri im ka qenë i shurdhër, kam dy fëmijë. Njëri dëgjon dhe është interpret i gjuhës së shenjave dhe vajzën e kam të shurdhër. Në familje kemi komunikim bilingual – dy gjuhësi".

Drita, e cila tash e dy vjet është kryetare e Shoqatës së të Shurdhërve në Prishtinë, tërë jetën e saj ka avokuar për të drejtat e personave të këtij komuniteti.

Në institucione të ndryshme, ajo vazhdon të ballafaqohet me vështirësi në komunikim për shkak të mungesës së interpretëve.

"Shumë problem e kam pasur, shumë vështirë... Nëpër insti-

tucione e kam problem vetë pa interpret të gjuhës së shenjave. Prioriteti i komunitetit edhe sot është shkrim-leximi. Që 75 vjet është shkolla [Qendra Burimore 'Nënë Tereza' në Prizren] por prapë se prapë... edhe ne kemi pasur dëshirë që të integrohemi si tjerët nëpër universitete, punë të mira. Problem i madh është edukimi, i shoh njerëzit që dëgjojnë dhe flasin, kanë punë të mira, kanë universitete të ndryshme. Ne kemi tretman tjetër krejt, është problem shumë edukimi. Që nga fëmijëria, kur fëmija e merr edukimin, në fillim edhe e din shkrim leximin ai gjendet vetë. Por sistemi ynë i edukimit është shumë i dobët dhe gjithmonë hasim në barriera".

Edhe pas shumë viteve shkollim, ajo nuk arriti të ndjekë ëndrrat e saj.

"Unë financat i kam dashur shumë dhe e di që shumë herë iu kam ndihmuar kolegëve sepse e kam dashur matematikën, e kam dashur shumë. Por jeta... gjithmonë do të mbetemi pa u zhvilluar sa duhet dhe do të humbim ëndrrat tona ose ndonjë vend të mirë të punës".

Asnjëherë nuk ka arritur të gëzojë as pensionin e aftësisë së kufizuar, përkundër asaj që me vjet të tëra ka ndjekur rrugën ligjore. E diskriminuar dhe e përjashtuar është ndjerë sa herë ka takuar persona jashtë familjes së ngushtë.

"Në familje kur jemi ulur si familjarë jo vetëm të ngushtë por edhe të tjerë, gjithmonë nuk kemi pasur qasje në informacione. I kemi pasur disa informacione shumë të shkurtra 'a je mirë, si je, mirë', edhe kaq nuk ka pasur muhabet më të madh në gjuhë të shenjave. Jam ndier e përjashtuar dhe e diskriminuar. Si në shoqatë që e ndiej veten shumë mirë me komunitetin tim, askund. Jam shumë e kënaqur kur hyj në komunitetin tim".

75-vjeçarja e cila jeton në Prishtinë ndjehet krenare me gjuhën e shenjave, armën më të fortë që e ka pasur gjatë gjithë jetës.

"Më kujtohet një herë isha me burrin tim dhe të dytë të shurdhër, njerëzit kishin mbetur dhe na shikonin çuditshëm se çfarë janë këta njerëz që flasin me gjuhë të shenjave. Edhe janë habitur kur e kanë parë burrin tim duke vozitur, në gjithë botën edhe të shurdhrit vozisin. Kryesorja sytë janë për të parë, gjuhën e kemi. Ne informacionin e marrim prej syve. Sytë tanë flasin".

Me lëvizje të duarve dhe shprehje të fytyrës, ajo ‘ngre zërin’ për edukimin dygjuhësor, duke thënë “Mos të humbin të rinjtë siç kemi humbur ne. Patjetër duhet të jetë ky edukim se përndryshe komuniteti i shurdhër do të përfundojë sërish pa shkrim dhe lexim”.

Drita Bejtullahu Toprlak

Korrik 2025

Intervista është realizuar me ndihmën e interpretes Rukije Gashi

Rrëfimi i *Fjollës*

Imazhet e fundit

Në kujtesën e saj ruan imazhet e fundit me ngjyra. Janë portretet e familjarëve, shtëpia ku u rrit dhe rrugët e qytetit që i parafytyrohen gjithnjë. Hera e fundit kur mund t'i shihte ishte viti 2005, ende pa përfunduar studimet.

"Nga një botë e bukur e plot ngjyra, kalova në një shpirt të huaj", kështu e përshkruan Fjolla Muhaxhiri Agusholli periudhën pas humbjes së shikimit. Të mbyllur dhe pa vullnet për jetë e kujton veten aso kohe, por kjo gjendje nuk zgjati shumë. Humbja e shikimit në moshën njëzetvjeçare nuk ia ndali ëndrrat, por i dha kuptim të ri jetës së saj.

Ditën e nis me falënderimet që këmbët prekin tokën e duart përgatisin ushqimin.

"Humbja e shikimit nuk do të thotë humbja e botës. Unë ndoshta nuk mund të shikoj, por jam shumë falënderuese që këmbët e mia prekin tokën, duart e mia marrin një gotë me ujë apo e pastrojnë fytyrën në mëngjes dhe e kam parë që ka më e vështirë dhe jam shumë falënderuese. Prej aty nis dita ime duke qenë shumë falënderuese dhe duke bërë një plan se çfarë do të bëj sot, duke filluar nga punët, pastaj mëngjesin, drekën, darkën dhe pa e lënë anash edhe shkrimin"...

Fjolla ishte diagnostikuar me diabet qysh në moshën trevjeçare. Kjo i shkaktoi verbërimin në vitin 2005.

"Jam lindur në Gjakovë në vitin 1985 dhe fëmijërinë, shkollimin, të gjitha i kam kryer deri në moshën 20-vjeçare në qytetin tim të lindjes, në Gjakovë. Kurse pas vitit 2005, kur jeta ime ndryshoi, do të thotë, nga një botë e bukur me ngjyra plot, kalova në një shpirt të huaj, ku nuk e kam ndier as veten që jam unë ajo për disa kohë. Çdo gjë ka shkuar mirë deri në moshën 20-vjeçare. Filloi problemi me shikim dhe e humba komplet shikimin. Kam qëndruar e qetë, mirëpo ajo qetësi nuk ka qenë siç qëndron një njeri i qetë, por thjesht e ndjeja veten të pavlerë, por fatmirësisht po them që klithi shpirti dhe më tha 'ngrihu', 'zgjohu' dhe 'duhet të jetosh' e 'ia vlen të jetosh përtej të gjitha sfidave që më goditën'."

Familja, rrethi dhe shoqëria për Fjollën aso kohe kanë qenë shtyllë e fortë që të rikthehet në jetë. Megjithatë, ajo nuk e

ndjente veten të barabartë për shkak të goditjes që pësoi.

"Unë jam person shumë aktiv edhe e vlerësoj sekondën, e lëre më minutën, orët e ditët. Edhe çdo moment e kam shijuar dhe kam punuar për të arritur aty ku kam dashur. Goditjet e këtyre sfidave që më shtynë të jem një person i verbër më kanë bërë që ta nënvlerësoj veten dhe të më duket vetja e pavlerë."

Kjo gjendje nuk zgjati më shumë se gjashtë muaj, por për Fjollën pothuajse gjithçka filloi nga e para.

Fillova nga e para që të mësoj diçka që ishte e re për mua. Shpesh brenda meje më fliste ajo Fjolla e vogël dhe më thoshte "ja, edhe një jetë e re po rilind te ti" dhe "ti je duke u mësuar se si përgatitet ushqimi, si bëhen gjërat e jetës më tej".

Ajo humbi shikimin pas tri viteve studime dhe nuk arriti të përfundojë universitetin.

"Në gjysmë e lash jetën e Fjollës në moshën 20-vjeçare, në pikun më të lartë ku kisha shumë ëndrra, shumë ambicie, shumë dëshira. Mendoja që nuk ka kufij apo limite për t'i realizuar. Ajo Fjollë aty vdiq, jo që u la në gjysmë, por vdiq dhe rilindi një Fjollë tjetër."

Në një ulëse në dhomën e ndejës kalon pjesën më të madhe të kohës Fjolla Muhaxhiri-Agusholli. Me qindra faqe ka shkruar deri më tani, përmes së cilave motivon të gjithë personat e verbër.

Përkundër shumë vështirësive, ajo iu rikthye pasionit të vjetër, shkrimit. Pesë vjet më parë ajo mori pjesë në librin me 11 bashkautorë të tjerë, i cili titullohet "Kufijtë e pritjes". Një vit më pas, edhe me një prozë poetike në librin "Rreshtat e bardhë".

Disa vjet pasi humbi shikimin, në një rrëfim autobiografik, Fjolla ka shkruar romanin e saj të parë "Trëndafili që nuk e vyshkën stuhitë".

"Fillova të shkruaj pjesë-pjesë një libër që unë mendoja të ishte me tregime. Pasi filloi me "Natën e Kanagjeqit", thash pse nuk po provoj që ta shkruaj jetën time para lindjes, para ardhjes në jetë deri te martesa. Fillova me tregime, por nuk

ngopesha me to, sepse doja çdo gjë, doja t'i citoja në fjalë. Fjalët bëheshin rreshta, rreshtat faqe, edhe pse jo kur mendoja që ky do të ishte një libër motivues për të tjerët që janë pas meje. Kështu që përfundova në roman autobiografik që është bërë promovimi i tij në vitin 2023, por para tij unë e botova një libër me poezi 'Mbretëresha e natës' në vitin 2022. Ai ishte libri i parë autorial 'Mbretëresha e natës' me poezi. Pastaj ishte 'Trëndafili që nuk e vyshkën stuhitë', e kam titulluar kështu sepse gjyshja ime e ndjerë çdo herë nuk më thërriste në emrin tim, por 'trëndafili i gjyshes'."

Ajo ka shkruar edhe dy libra të tjerë me tregime "Më fal shpirt" dhe "Më fal shpirt II", me nga 12 tregime, të gjitha ndodhi reale.

"Inspirimin në fillimet e para e kam pasur natën, sepse e kam pasur një jetë pak më aktive dhe nuk e kam pasur hapësirën qysh e kam tani; kam jetuar në bashkësi me shumë anëtarë të familjes. Kështu që nata ishte qetësia ime shpirtërore dhe ngritja e muzës. Pastaj, në shtëpinë time të re, atëherë kisha mundësi që unë të shkruaj kurdo që unë kisha nevojë dhe e ndjeja që më ka ardhur ajo frymë që të shkruaj."

Rrugëtimin e saj e ka ndriçuar përmes shkrimit, por rrugëve të qytetit nuk ndjehet edhe aq e sigurt. Nga familja dhe rrethi ajo nuk dëshiron të trajtohet me dhembshuri, por me respekt.

"Unë kot e mbaj shkopin e bardhë në duar, kur nuk kam hapësirë ku të eci. Nuk kam siguri të dal vetëm, nuk kam pasur asnjëherë. Çdo herë kam ecur me një familjar timin përkrah, apo në të shumtën e kohës me taksi apo me ndonjë familjar. Sepse nuk ndjehem e sigurt nëse unë ndodhem e vetme në një rrugë në qytetet e Kosovës. Nuk kam siguri ku të eci, edhe në bankë kur të shkoj, nëpër spital apo në Qendrën Klinike, kudo që të jem, unë nuk e di ku të drejtohem, sepse mungojnë këto shenjat për të verbër, siç mungojnë edhe për karrocat, njerëzit që janë në karrocë dhe për shumëçka. Duhet të jenë këto primare që t'ia lehtësojnë personit me aftësi të kufizuara të jetë i lirë të jetojë një jetë, e jo të jetë çdo herë i varur nga prindërit apo nga familjarët, sepse në fund të fundit edhe ata e kanë jetën e vet dhe bëhet dikur mjaft."

Fjolla Muhaxhiri Agusholli nuk dëshiron të mbesë prapa me asgjë, prandaj kërkon nga institucionet mbështetje që të jetojë si të tjerët.

“Le të na mbështesin institucionet për infrastrukturën, për teknologjinë, për aparaturën që neve na nevojitet në jetë. Ka shumëçka, vendi ynë është shumë mbrapa me ato që unë kam pasur rastin t’i përjetoj në Zvicër apo në Itali…”

Fjolla Muhaxhiri Agusholli

Korrik 2025

Rrëfimi i *Vjollcës*

Shtegu i fitores

“Këtu, në Taukbahqe unë dal çdo mëngjes për dy orë, ndodh që të dal edhe dy herë në ditë, në mëngjes dhe mbrëmje, dhe stërvitem duke ushtruar. Këtu stërvitem para garave, por dal edhe kur nuk ka gara, që të mos jem pasive…”

Me ndihmën e rrotave të karrocës, çdo mëngjes bën hapa drejt arritjeve të mëdha. Pavarësisht pamundësisë fizike, të mundur ka bërë çdo sukses.

Dy herë në ditë, nga dy orë, Vjollca Hoxha përshkon shtegun për ecje dhe vrapim në parkun Taukbahqe në Prishtinë. Kjo është hapësira më e afërt ku ajo ka mundësi të stërvitet për garat në atletikë.

Suksesi i jashtëzakonshëm i pesëdhjetë e katërvjeçares dëshmohet edhe përmes dhjetëra medaljeve olimpike. Sporti i ka dhënë atletes në karrocë motiv e vullnet për të vazhduar tutje, përkundër jetës së vështirë e diskriminimeve të shumta.
Ajo jeton e vetme në Prishtinë, në një banesë me qira, ndërkaq familja e saj ndodhet në Ferizaj. Vjollca zgjohet e vetme, kujdeset për vendin ku jeton dhe përgatit edhe ushqim.

“Kur kam qenë gjashtëvjeçare, nga temperatura e lartë kam mbetur në karrocë. Fëmijëria ka vazhduar në spitale, pastaj jam kthyer në shtëpi, sfidat kanë qenë gjithmonë.”

Që atëherë ajo u përball me kufizime, diskriminim e bullizëm nga rrethi ku ka jetuar.

“*Sidomos para luftës, kam pasur sfida, se kur kam dalë më kanë shikuar me një sy të keq. ‘Shihe si po del kjo me karrocë’. Këto fjalë më kanë bërë të ndjehem… shumë rëndë më ka ardhur. Kam pasur sfida, por edhe familja ka pasur sfida. ‘Pse po e lejoni me dalë’, ‘Pse po e lejoni’. Ata u kanë thënë që ‘secili t’i shikojë punët e veta, kjo ka ardhur prej Zotit dhe vajzën nuk e lëmë të mbyllur’.”*

Vjollca Hoxha, e cila që nga fëmijëria është në karrocë, nuk ka pasur mundësi të shkollohet. Tregon se një gjë e tillë, para luftës, ka qenë e pamundur për personat me aftësi të kufizuara.

Rrugëtimi i saj drejt kampiones ka nisur në vitin 2000. Sot ajo është fituese e shumë maratonave të organizuara në vend.

"Nuk pata mundësi që të shkollohem, sepse para luftës ka qenë që personat me karrocë nuk kanw pasur si të hyjnë në shkollë. Kam filluar të merrem me sport menjëherë pas luftës; garën e parë e kam pasur në Gjakovë. Pastaj, kur ka filluar maratona, kam vazhduar me maratonë edhe me komunitetin që e ka organizuar shkollën policore. Në fillim ka qenë vështirë, por pastaj me stërvitje, se këtu në Kosovë është pak vështirë sepse nuk ka hapësirë për të bërë stërvitje, për personat me aftësi të kufizuara edhe më zor."

Sporti e ka ndihmuar Vjollcën që të tejkalojë pothuajse çdo sfidë, por edhe situatë të vështirë në të cilën është gjendur. Vitin e kaluar ajo ka punuar shumë me veten që të marrë pjesë edhe në Lojërat Olimpike "Paris 2024", ku për pak nuk u bë pjesë e listës.

"Çmimet e para kanë qenë në vitin 2005, në maratonën e Prishtinës dhe në Vushtrri. Por, për mua kurrë nuk ka qenë me rëndësi çmimi, cilin vend po e marr, me rëndësi ka qenë pjesëmarrja. I kam 20 çmime që i kam marrë deri më tani; kur i shoh, ndjehem krenare. Sporti më ka ndihmuar shumë, por më së shumti kam pasur përkrahjen nga familja. Kryesorja është familja dhe që të kesh përkrahjen e tyre."

Me sport ka tejkaluar çdo kufi, por ajo edhe sot has në vështirësi që të qaset me karrocë në shumë institucione.

"Shumë vështirë është, mërzitem kur nuk mund të kryej ndonjë punë, sidomos në Qendrën për Punë Sociale; personat me aftësi të kufizuara aty kanë punë më shumë, aty nuk ke qasje hiç."

Pesëdhjetë e katërvjeçarja po përballet edhe me vështirësi financiare. Shteti i ofron ndihmë sociale prej 435 eurosh, por Vjollcës nuk i mjaftojnë për të mbuluar nevojat mujore.

"Asistenca sociale që marr aktualisht është 435 euro; nuk po mjafton për asgjë, por falë përkrahjes familjare banoj me qira në Prishtinë dhe e paguaj 250 euro. Mos me qenë familja, nuk do të kisha mundur të arrij këtu ku jam tash."

Atletja në karrocë kërkon nga institucionet mbështetje për të gjithë personat me aftësi të kufizuara, veçanërisht për ata që duan të merren me sport.

“Shteti të përkrahë më shumë personat me aftësi të kufizuara, atyre që e kanë pensionin 150 euro, t’ju paguajë edhe asistenten. Familjarëve të personave me aftësi të kufizuara u them që personat që kanë vullnet të merren me sport mos t’i ndalojnë.”

Vjollca Hoxha ka hapur dyert e klubit paraatletikës “Dardania”, të cilin ajo e udhëheq, për të gjithë ata që kanë prirje për atletikë.

Vjollca Hoxha

Qershor 2025

Rrëfimi i *Xhevrijes*

Gjurmë të vogla

“Zot, vetëm duart m’i lërë dhe më jep forcë që të shkoj të punoj”...

Çdo ditë e saj nis me lutjet që ta ketë shëndetin. Frika dhe pasiguria e shoqërojnë kudo, të pandashme e ka edhe vetminë. E lodhur nga jeta e shëndeti i dobët, asaj patjetër i duhet të punojë për të siguruar kafshatën e gojës. Kujdeset edhe për vëllezërit, të dy me aftësi të kufizuara.

Me shtat të shkurtër Xhevrije Burovci nga Kamenica, për vite të tëra ka kërkuar një vend pune. Pesëdhjetë e njëvjeçarja në vazhdimësi është përballur me sfida e paragjykime për shkak të pamjes fizike.

“Kam shkuar në shkollë 12 vjet, por normalisht që rrethi, shoqëria, fëmijët rrugës më kanë bullizuar. ‘Shih sa e vogël, e vogël, e vogël sa një gogël’. Shumë më kanë prekur, normal. Përveç kësaj, kur shkoja të takohem edhe që të punësohem, si më shikonin, nuk më pranonin në punë. Madje, njëra më tha: ‘S’je ti personi që po kërkoj’. Unë i thashë: ‘Ti a manekene po kërkon apo me t’i bë punët?’ ”.

Tash e pesë vjet ajo banon në Prishtinë, fillimisht kishte punuar si rrobaqepëse. Sot, Xhevrija punon në fabrikën e letrës higjienike dhe ambalazhit të letrës “Freesia” në Lipjan, kompani ku të punësuar ka persona me aftësi të kufizuara, rreth njëzet kilometra larg Prishtinës.

Rrëfimi i saj flet për sfidat, shëndetin e dobët, përkujdesjen për vëllezërit dhe për paragjykimet e fyerjet nga rrethi.

Përveç nanizmit, një sindromë që pengon rritjen e zakonshme fizike, ajo përballet edhe me osteoporozë, sëmundje që ia ka dobësuar kockat dhe i shkakton dhimbje të vazhdueshme.

“Jeta ime nuk ka qenë e lehtë, si person me aftësi të kufizuara kam qenë e përqeshur, e bullizuar, e përbuzur prej njerëzve. Vështirë, në shtëpi ashtu, kunata, vëllai... Vështirë. I kam dy vëllezër edhe ata me aftësi të kufizuara, kanë mbet vetëm në shtëpi. Sepse ata na kanë lënë vetë [kunata dhe vëllai], dhe mua më është dashur që të vij në Prishtinë të punoj, për të mbajtur vetën dhe t’i ndihmoj dy vëllezërit që janë atje në

Kamenicë. Vështirë boll. Unë jam me qira këtu, plus asaj që jam me aftësi të kufizuara jam edhe e sëmurë prej osteoporozës, eshtrat më kanë dalë shumë të dëmtuara edhe jam prej kolesterolit - yndyrën në gjak e plot e plot tjera, prej shtyllës kurrizore. Por duhet të bëhem e fortë dhe t'ia dal. Të shkoj të punoj, të vishem, të ushqehem, të shkoj në punë të kthehem dhe ta mbaj veten dhe vëllezërit".

Fëmijëria e saj ishte shumë e vështirë, përfshirë edhe kushtet e rënda ekonomike ku po rritej si fëmija i dhjetë në familje.

"Kemi qenë 10 fëmijë... Vëllai ka qenë me neve, me gruan dhe fëmijët edhe na ka lënë vetëm. Edhe tash mua më është dashur të vij dhe të gjej banesë vetë edhe të kërkoj e të gjej punë, të punoj e ta mbaj vetën dhe vëllezërit. Edhe ata janë me barna, duhet të bëjnë dru për dimër".

"E kam mbledhur vetën, e kam ditur që patjetër duhet të mbijetoj, të punoj, të jetoj, nuk ke çare"...

Gruaja me shtat të shkurtër, jeton me pengun që nuk arriti të shkollohet e të bëhet mjeke, ëndërr që nuk arriti ta realizojë.

"12 vjet kam shkuar në shkollë; më pas nuk kam pasur mundësi të vazhdoj, sepse dëshirën e kam pasur shumë të madhe që ta vazhdoj shkollimin. Edhe tash kam tentuar para katër vitesh që ta vazhdoj shkollimin e të regjistrohem në fakultet, por nuk munda për katër pikë që të pranohem. Por edhe vështirë, nuk besoj që do t'ia dilja, sepse edhe në punë... po e shoh veten që po lodhem shumë."

Frikë të madhe ka edhe kur është në rrugë, tregon se në shumë raste nuk ka forcë dhe e lëshojnë këmbët.

"Po ia dal me shumë vështirësi, plus me qira tash. Qysh jam unë e sëmurë prej sëmundjes së eshtrave, mund të më lëshojnë këmbët dhe të mbes në rrugë e të mos mund të ngrihem më. Shumë shpesh më ndodh, por kur e kaloj rrugën para veturave më ther këmba shumë. Nëse nuk ngadalësoj dhe nuk kam kujdes kur të eci, mund ta thyej këmbën dhe të mbes. Kush më shikon? Kush kujdeset për mua? Unë, qyqe, vetëm."

Nga shteti ndihmohet me vetëm 120 euro pension si person me aftësi të kufizuara.

Mes lotëve rrëfen për jetën që po e bën si e vetme në Prishtinë, me brengën e madhe që t'u sigurojë të ardhura të dy vëllezërve me aftësi të kufizuara në Kamenicë. Ata i viziton çdo javë dhe u dërgon edhe ushqim.

"Është vështirë me ia dal, është qiraja, rruga. Një euro të shkoj dhe një euro të kthehem, qiraja 250 euro. Rryma, uji, mbeturinat, mirëmbajtja, shumë pak po më mbesin, unë edhe barna përdori. Vetëm barnat që i përdori 100 euro e më shumë. Nëse nuk i përdori ato më lëshon trupi... Është vështirë, se të bullizojnë edhe në autobus të bëjnë probleme, jo ashtu jo kështu. Shumë kohë e vështirë ka ardhur, jetë e vështirë. Nuk të kuptojnë njerëzit".

Xhevrija, e cila është fëmija i dhjetë në familje nuk ndihmohet nga askush. Me netë të tëra rri zgjuar, e shqetësuar se si do të paguajë qiranë e banesës dhe kush do të kujdeset për atë në të ardhmen.

"Njerëzve u bëj thirrje që të ma bëjnë një zgjidhje për banim, që të mos e kem brengë kur të vijë koha e qirasë, si ta paguaj. Unë jam duke e pasur stres që bie diku në rrugë, rrëzohem dhe mbes e shtrirë. Kush ma paguan qiranë dhe kush më mban? Çdo ditë frikësohem dhe gjithmonë jam me stres, se kur po më thotë pronari 'liroma banesën'. Para një muaji më ka thënë 'liroma banesën se do ta rinovojë'. Si të gjej unë banesë, çfarë të bëj, si t'i bart gjërat? E sëmurë, e pafuqishme, e vetme."

Lutjet e përditshme të saj janë që të gëzojë shëndet të mirë dhe të ketë mundësinë që të punojë. Nga institucionet e rrethi kërkon sigurimin e të paktën një dhome për jetesë.

"Veç një kulm me pas ku të jetoj, një dhomë. Mos ta kem brengë unë a po mund ta paguaj. Unë sëmurëm, mbes, nuk mund të punoj ndoshta edhe më shumë se dhjetë ose pesë vjet, varet si jam me shëndet. Vetëm një strehim, mos ta kem barrën që ta paguaj qiranë. Po them: 'O Zot, vetëm duart m'i lër dhe më jep forcë që të shkoj të punoj'."

Xhevrije Burovci

Korrik 2025

Rrëfimi i *Emës*

Hapat drejt medaljes

Koha për atë ka humbur kuptimin, e ditët e netët tashmë janë bërë një. Qëndrimi vetëm në shtëpi po e rëndon gjendjen e saj emocionale.

Pas dymbëdhjetë vitesh shkollim, Ema Kabashi pothuajse iu ka dhënë fund ëndrrave të saj, në pamundësi që të vijojë fakultetin. Kjo është historia e 19-vjeçares nga Fushë Kosova, e cila është e diagnostikuar me një ngecje të lehtë në zhvillim. Kampionia në skijim, edhe pse e re në moshë kujton me shumë emocion vitet e fëmijërisë.

Tregon se për kohë të gjatë ka qenë në depresion nga shtypja dhe përjashtimi që ka përjetuar nga bashkëmoshatarët e saj. Ema Kabashi ka lindur më 4 janar të vitit 2006. Deri në klasën e dhjetë, mësimin e ka vijuar në shkollën "Mihail Grameno" në Fushë Kosovë, një vit në shkollën profesionale "Minatori", e më pas në Qendrën Burimore "Përparimi".

"Shoqëria më ka bullizuar shumë. Më thonin 'ti nuk bën asgjë, ti vjen në shkollë veç hajt. Ti nuk ke as banesë e as shtëpi'. Më thonin 'ti e ke fytyrën me akne'. Edhe në atë kohë unë kam shkuar te psikologia, i kam treguar psikologes që po më bullizojnë shumë rëndë, më thonin 'e ke fytyrën e keqe me akne'. Në atë kohë u thoja prindërve që të ma ndërronin sa më shpejt shkollën sepse në shkollën fillore kam kaluar mirë por në shkollën e mesme në shkollën profesionale 'Minatori', aty jam ndjerë shumë keq, më vinte për të qarë".

Jeta e Emës ndryshoi paksa pas transferimit në Qendrën Burimore për Mësim dhe Këshillim "Përparimi", vendin ku fëmijët me aftësi të kufizuara, intelektuale e të shumëfishta marrin shërbim edukativo-arsimor. Aty thotë se filluan të dëgjohen mendimet e saj, e të dalin në pah edhe shkathtësitë.

Kimete Bekaj, arsimtare e Edukatës Fizike, vuri re aftësitë e Emës në skijim. Puna e saj e palodhur e çoi edhe drejt suksesseve.

"Ema ka qenë e jashtëzakonshme. E pata vërejtur potencialin në Brezovicë në skijim, filloi me elementet e para, ecjet nëpër mal dhe pjerrina. Kur ka hyrë me pjesën e dytë Ema ka qenë shumë e suksesshme. Në Torino këtë vit e fitoi medaljen e ar-

gjendtë edhe kjo. Ema për skijim është stolisur pesë herë në garat nacionale".

Paraprakisht, vajza nga Fushë Kosova ka kaluar një fazë të vështirë depresioni.

"Më kanë bërë të ndihem shumë keq, prandaj unë kam hyrë në depresion. Sepse mua kur të më rrok depresioni më dridhet trupi, me një fjalë që ma thotë dikush të keqe, unë ndjehem shumë keq. Unë jam e ndjeshme do të thotë, për çdo bullizim që ma bën dikush ose shoqëria ose dikush që as nuk e njoh. Por, familja më përkrah dhe më mbron çdo herë".

Pas përfundimit të klasës së dymbëdhjetë, 19-vjeçarja po qëndron në shtëpi. Dëshira e saj e madhe është që ashtu si bashkëmoshatarët e saj të vijojë fakultetin. Por, kjo duket të jetë e pamundur...

Këtë po e vuan shumë edhe nëna e saj, Zejnija, e cila po jeton me brengën se ku do të përfundojë vajza e saj pasi ajo të vdes.

"Një pyetje ua kam bërë edhe mësuesve të Emës edhe drejtoreshës, 'Ema po e përfundon shkollën e mesme çka më pas për këta fëmijë që kanë nevojë me i përkrah që derisa të vjen në kohën e tyre që të kenë vetëbesim, të kanë punësim'. Sa të jemi ne është në rregull por çka kur dikujt i mungon prindi, as nuk ka rrugë të tjera as të mësimit, as të punësimit, për neve kjo është brenga kryesore, që këta ku do të punësohen, ku do ta gjejnë vetën më tutje. Shumë është e vështirë..."

Gruaja mbi të pesëdhjetat flet edhe për vështirësitë financiare me të cilat po ballafaqohen si familje, dhe pamundësisë që në kohë të trajtohej Ema.

"Për mua si nënë ka qenë shumë e vështirë, kam qenë unë pa punë, burri pa punë, s'kemi pasur të ardhura ku me ditë sa. Është nevojitur mjekim, nevojitej më shumë me pas mundësi që të hulumtohej për rastin e saj. Ishte e pamundur, jetonim në një vend, paslufte kemi qenë pa të ardhura, pa asgjë. Te mjekët e psikologët e kemi pasur, por më tepër nuk kanë pasur mundësi që të zbulojnë".

Për nënë Zejnijen e dhimbshme dhe e rëndë është çdo ditë që e sheh vajzën e saj duke qëndruar pothuajse e izoluar në shtëpi.

“Ka qenë shumë e bullizuar, e pa përkrahur. Nuk ka qenë vajza gati, nuk kishte vetëbesim me qenë e lirë me dalë me shoqe, e pa shoqëruar, e vetmuar, qajke çdo herë. Këto vështirësi po vazhdojnë edhe tutje, pa përkrahje edhe institucionale dhe të gjitha. Vajza më thotë shpesh ‘çfarë të bëjë unë, ku të punësohem unë’, unë kushtet nuk i kam të mira që t’ia plotësojë çdo herë. Sa herë del kërkon, ku t’i marrë, nuk kemi të ardhura”.

Gjatë tërë kohës nënë e bijë qëndrojnë së bashku, meqë Zejnija frikësohet se Ema do të keqpërdoret nga rrethi. Ajo i bën thirrje shtetit që të aftësohet vajza e saj për punësim.

Edhe vetë Ema çdo ditë lutet që të ketë mundësi të vazhdojë me sportin dhe që një ditë të bëhet trajnere për fëmijë në skijim.

Ema dhe Zejnije Kabashi

Kimete Bekaj

Shtator 2025

Rrëfimi i *Arditës*

Ngjyrat e brendshme

Në çdo punim të saj me plot ngjyra, fshihet një mesazh i heshtur. "Mos na shikoni nga pamja, ne jemi shumë të aftë", thotë Ardita Bilalli, e cila mërzinë dhe dëshpërimin e ka shndërruar në krijimtari.

Çdo detaj që e punon me duart e saj, është thuajse një tregim i brendësisë. Jo vetëm burim i vogël i të ardhurave për familjen, por për të krijimet artizanale janë formë e veçantë terapie e shprese.

Barriera, vështirësi e shumë ëndrra të lëna në gjysmë... Këto janë kujtimet e fëmijërisë së 26-vjeçares nga Fushë Kosova, e cila po tenton të sfidojë çdo pengesë me ndihmën e karrocës së saj.

Që nga lindja ajo është diagnostikuar me "spina bifida", një problem i lindur i shtyllës kurrizore, e cila ia ka pamundësuar plotësisht ecjen.

"Në shkollë kam pasur vështirësi, sepse gjatë kohës sa po vijoja mësimin në shkollën fillore mua më është dashur që të më marrin 'hopa' shoqëria, për të cilët jam shumë falënderuese ndaj tyre që të vijoj mësimet në katin e dytë. Që nga fëmijëria jam tip shumë i dashur me njerëzit, kam dëshirë që t'i përqafoj, të rri me ta, të komunikoj. Kam pasur vështirësi të qasem në shumë objekte për shkak se nuk ka pasur mundësi për ne, personat me aftësi të kufizuara. Në shumë objekte nuk ka qasje për neve me aftësi të kufizuara, kështu që na pamundëson që të shkojmë në ndonjë vend dhe na duhet që gjithmonë ta kemi një asistente me vete, por unë e kam gjithmonë nënën pranë vetës që të më ndihmojë".

"Jo vetëm ata që lëvizin e vrapojnë e duan jetën", shprehet Ardita, vajza e cila u detyrua që të ndërpriste shkollimin në mungesë kushtesh financiare e pengesave në objekte.

Edhe pse la shumë ëndrra, ajo u mësua të jetojë në një realitet të vështirë por me imagjinatë të pashtershme.

"Fatkeqësisht nuk kam pasur mundësi të vazhdoj shkollimin, në mungesë të qasjes në objekte. Kam dashur që të bëhem mësuese. Kjo mbeti ëndërr dhe më mbeti peng. Po ashtu,

më është dashur një përcjellës afër pranë vetes dhe më kanë thënë 'nëse dëshiron të vazhdosh shkollimin duhet ta kesh një përcjellëse, duhet ta paguash vet'. E ku ta paguaj unë një përcjellëse me 150 euro ose 180 euro. Duhet ta kuptoj edhe shteti dhe institucionet tona që duhet të na mundësojnë dikë që edhe ne të vazhdojmë jetën si të tjerët që ecin dhe lëvizin. Sepse edhe ne kemi ëndrra, edhe ne kemi qëllimet tona. Duhet ta dinë njerëzit që edhe ne e duam jetën, jo vetëm ata që vrapojnë, që ecin, e që lëvizin. Edhe ne mund t'ia dalim nëse pak e kemi mbështetjen e dikujt".

Me ditë, javë e muaj, bota e saj u kufizua brenda katër mureve e në errësirë. Pavarësisht dëshirës së madhe që rreth vetës të kishte shokë e shoqe, ajo u mësua të qëndrojë vetëm.

"Unë e kam kaluar edhe depresionin, dy vjet nuk kam dashur as të dal nga shtëpia, më dukej sikur gjithçka është e errët për mua, nuk ka vlerë asgjë për mua. Edhe gradualisht kam marrë ndihmë mjekësore – psikologjike dhe më ka ndihmuar shumë që të dal nga ajo errësirë, sepse kisha frikë që nuk do të dilja. Kisha frikë që çka do që bëja nuk ka më vlerë, nuk po më vlerëson askush më. Nuk dëshiroja as të dilja nga shtëpia, as të rrija me njerëz".

Nga errësira e brendshme, Ardita gjeti dritën e saj në punime dore. Edhe atëherë u lëndua shumë nga rrethi, sepse thotë se nuk mori aspak mbështetje.

"Fjalët më së shumti që ma kanë lënduar është kur kam filluar të merrem me punë dore për t'i ndihmuar pa dyshim familjes time, edhe për nevoja të mia por edhe për nënën se është pak sëmurë. Kam dëgjuar fjalë që më kanë thënë 'ti je sakat pse merresh me këtë punë'. Është shumë e rëndë për mua që të dëgjojë këto fjalë, por unë gjithmonë e kam marrë me buzëqeshje, me pozitivitetin tim dhe kam thënë 'ani çka që më ka sprovuar Zoti, unë ja dal'. Unë që dhjetë vjet merrem me këtë punë dhe ia kam dalë"

Ëndrrën që të bëhet mësuese nuk pati mundësi që ta ndjek, por sot lutet që një ditë të hap një punëtori për fëmijët me aftësi të kufizuara. Me të ardhurat që siguron nga punimet prej dore, 26-vjeçarja arrin të mbulojë shpenzimet për barna dhe të ndihmojë familjen.

"Që në fëmijëri por edhe sot e kam ëndërr që të kem një

punëtori timen dhe që të punësoj njerëz me nevoja të veçanta, që t'iu tregojmë edhe ne të tjerëve që edhe na ia dalim, edhe ne e duam jetën, edhe ne e duam punën. Unë punoj varëse për cuclla për fëmijë, varëse për çelësa dhe kurora, byzylykë, kordele për vajza të vogla. E bëjë këtë punë që edhe t'i ndihmoj familjes. Mundohem që me ato të holla të blej barnat për vete dhe për prindin".

Ardita Bilalli, e cila është fëmija më i madh në këtë familje nuk punon. Të pamundur e ka edhe nëna e saj e cila tërë kohën duhet të qëndrojë me të. Ndihma e vetme që ofron shteti për 26-vjeçaren është një asistencë prej 150 eurosh, e cila nuk mjafton gati për asgjë.

"Shteti më ndihmon me 150 euro, çfarë të bëjë me 150 euro? Çfarë mundet një person me aftësi të kufizuara të përthekojë me 150 euro? Janë barnat, janë gjërat tjera, është mjekimi, është ushqimi. Shteti duhet të ketë parasysh që të na mundësojë edhe neve që të punësohemi diku, që të na mundësojnë të qasemi në objekte. Edhe ne mund të punojmë, e jo për shembull me thënë po ua japim 150 euro dhe jeto me këtë shumë. 150 euro për neve personat me aftësi të kufizuara nuk janë të mjaftueshme".

Vajza e cila pas vetës la shumë ëndrra në gjysmë, kërkon nga njerëzit që të mos gjykojnë aftësitë e saj nga pamja.

"Nga pamja jonë mund të duket që ne jemi të paaftë siç mendojnë disa, por ne jemi shumë të aftë", thotë Ardita e cila kërkon mbështetje nga shteti e lutet për një jetë më të mirë.

Ardita Bilalli

Korrik 2025

Rrëfimi i *Artës*

Nën hijen e nënës

“Secili prind dëshiron ta ketë fëmijën e shkolluar”...

Pas përfundimit të klasës së dymbëdhjetë, vajza e Nurijes mbeti në shtëpi, e shoqëruar me kujtimet nga bankat shkollore. Këto e përcjellin kudo, bashkë me ëndrrën e parealizuar që të vazhdojë fakultetin.

Gruaja që pas vdekjes së burrit mbeti shtylla e vetme e familjes, jeton vetëm me Artën, e cila pas lindjes pati ngecje në zhvillim.

Një jetë të tërë pranë njëra-tjetrës...

Nëna e katër vajzave dhe një djali po jeton me frikën se, pasi të vdesë, kush do të kujdeset për fëmijën më të vogël, vajzën 34-vjeçare.

E vetmja ndihmë që i ofron shteti është ajo prej 120 eurosh, për të cilën për vite të tëra u detyrua të ndjekë edhe rrugë ligjore.

Katër vjet kishte pritur të dëgjonte qoftë edhe një fjalë nga goja e Artës, por më kot. Aso kohe kishte pak informacione se për çfarë bëhet fjalë, madje nuk dinte as ku ta dërgonte për trajtim.

“Arta derisa i ka bërë dy vjet, nuk kemi vërejtur asgjë te kjo, kur i ka bërë dy vjet e kemi vërejtur që po dëgjon, se ishte jashtë edhe kur e thërrisja aty e dinim që po dëgjon. Burrin e kisha në Gjermani atëherë, me babën e kam dërguar te një mjek përmes gazetës për këta fëmijë që nuk flasin. E dërgova dhe mjeku më tha: ‘Katër vjet nuk do të flas’, dhe katër vjet nuk e ka folur asnjë fjalë. Më tha mjeku që kur të fillojë të flasë, shumë rrallë do t’i flasë fjalët.”

Nurije Avdyli, 66-vjeçare nga Drenasi, që nga paslufta jeton në lagjen “Dardania” në kryeqytet.

Të rralla janë rastet kur kështu flet për jetën e saj, ani pse fytyra i tregon qartë për vuajtjet që ka përjetuar.

“Pastaj te mjeku më nuk e kam pasur, se veç qysh më tha ai edhe nuk munda ta regjistroj në klasën e parë, se lufta, u keqësua situata sepse në Drenas filloi, tani Prekaz e andej. Kur përfundoi lufta, kemi ardhur këtu në Prishtinë, se në banesë krejt i kishin larguar gjërat, e dërgova te mjeku, te logopedi te spitali gjashtë muaj, dy herë në javë, ai më tha ta dërgoja vajzën te shkolla speciale ‘Përparimi’. E kam dërguar tri vjet, se nuk ka pasur udhëtim, pas tri vjetësh ka ardhur autobusi, e ka marrë dhe e ka dërguar.”

Nëna Nurije i mban sytë gjithnjë te Arta, nga frika se dikush mund ta keqpërdorë.

“Zor ka qenë, sepse unë u mërzitesha që është vajzë, edhe për djalë isha mërzitur, por djali më ndryshe, vajza më ndryshe. Se ka ardhur një kohë shumë e vështirë. Nuk e lejoj të dalë vetë, jo pse kjo nuk di, por është situata ashtu që të frikësohesh me dalë.”

Shteti ofron vetëm 120 euro pension, që nuk mjaftojnë për asgjë. Për të jetuar, ato ndihmohen nga familjarë të tjerë.

“120 euro është pensioni, mos me pas vajzën, djalin dhe vajzën jashtë, nuk kishim arritur me ia dalë me asgjë.”

Nurijes i ka vdekur bashkëshorti para pesëmbëdhjetë vitesh. Që nga atëherë ajo merret tërë kohën me vajzën 34-vjeçare. Arta është shumë e pavarur, por pa përcjellës nuk mundet, tregon Nurija.

“Artës ia kanë ndalur pensionin kur i ka bërë 18 vjet, i bëri tri vjet që filloi me marrë pensionin edhe ia ndalën. Shtatë herë kam shkuar në shërbim social dhe më thanë që nuk ke dëshmi, ju thashë ‘po e sjell vajzën në karrocë e ndoshta kjo është dëshmia’. Tetë vjet nuk ka marrë pension, i kam dërguar dokumentet në gjykatë, pastaj e kam fituar rastin dhe është duke e marrë pensionin qe dy vjet.”

Gruaja rreth të shtatëdhjetave disa herë ka vajtur në markete e dyqane të ndryshme që të interesohet për punësimin e Artës. Por pa sukses. Vështirësitë në të folur asaj ia pamundësojnë punësimin, siç tregon Nurija.

“Në Dardani i kam shumë afër marketet, dyqanet dhe jam interesuar për punësimin e Artës, problemin e ka vetëm te çmimet, kam biseduar me menaxherë. E ka problemin që fjalët nuk i flet të gjitha, disa i lë në gjysmë.”

Arta Avdyli deri në klasën e dymbëdhjetë ka vijuar mësimet në Qendrën Burimore për Mësim dhe Këshillim “Përparimi”. Ishte arsimtarja e Edukatës Fizike, Kimete Bekaj që vërejti se aftësitë e saj tejkalojnë çdo limit.

“Arta është e jashtëzakonshme në atletikë, në basketboll edhe futboll. Në garat regjionale së paku pesë-gjashtë herë është stolisur me medalje të arta për vrapim, kurse në futboll është stolisur 10–15 herë.”

Teksa njërën nga to e mban në qafë, fytyra e Artës shkëlqen sikur medalja e argjendtë me të cilën dikur u stolis. Me dhjetëra të tilla dëshmuan se ajo ka aftësi të jashtëzakonshme.

“Shumë lehtë ka qenë që të vërejmë shkathtësitë e Artë Avdylit, sepse pas garave regjionale dhe nacionale, në regjionalet gjithmonë kemi fituar prej elementeve të thjeshta që nga vrapimi, kërcimi, edhe te Arta kam vërejtur shkathtësitë në shpejtësi, e ka të lindur shpejtësinë. Prandaj edhe në garat e para që ka marrë pjesë në vitin 2007 në Kinë, Arta është kthyer me medaljen e argjendtë që na ka gëzuar shumë. Me kalimin e kohës e kam parë që kur meshkujt luanin futboll kur kishim gara, e kishte dëshirën që të kyçej dhe neve olimpiada speciale na lejon edhe femrat edhe meshkujt të luajnë së bashku dhe Arta ka treguar talent të jashtëzakonshëm në futboll.”

Suksesi i saj erdhi krejt rastësisht, tregon nëna e Artës, e cila thotë se nuk ka pasur mundësi që ta dërgojë në aktivitete të ndryshme. Nurija jeton me pengun që nëse do të kishte kushte më të mira financiare, vajza e saj do të mund të shënonte më shumë suksese.

“Ndoshta edhe më shumë do të kishte mundësi të arrinte, por nuk kanë qenë kushtet. Kushtet nuk i kemi pasur”...

“Unë ndjehem shumë mirë, kur ka shkuar Arta për herë të parë në Kinë, krejt jemi habitur kur më kanë thënë që Artën do ta marrim. Prej shtetit nuk ka asgjë, për këta fëmijë duhet të punohet. Edhe përcjellësi duhet të paguhet, se jo veç kjo. Për këta fëmijë nuk ka asgjë prej shtetit, hiç asgjë. Krejt prindërit dëshirojnë t’i kenë fëmijët e shkolluar, të punësuar. 34 vjet ti i shkon ende pas, sepse nuk ke besim më, nëse del kjo vetë unë bëhem shumë keq.”

Nurije Avdyli

Kimete Bekaj

Shtator 2025

Funded by the European Union

This publication was funded by the European Union. Its contents are the sole responsibility of the Center for Innovation and Development (CFID) and do not necessarily reflect the views of the European Union.

HANDIKOS
GJILAN
SHOQATA E PARAPLEGJIKËVE DHE E PARALIZËS SË FËMIJËVE TË GJILANIT
Fehmi Agani" nr. 96
ail: handikosgjilan@gmail.com
Tel.: 0280 328817

Inkluzioni

UIHR
HandiKOS
Ranilug
Udruženje Invalida

CFID
QENDRA PËR INOVACIONE DHE ZHVILLIM

A book with stories of women and girls with disabilities

The Story of *Medina*

One chromosome, many medals

A multitude of medals hangs on the wall of her room. The girl with an extra chromosome in her genetic chain has even more successes than what is displayed.

From very small steps, Medina Surdulli began to see a world without limits.

It was the summer of 2001 when, during a vacation on the Albanian coast, she took her first steps toward becoming a champion. At just five years old, she learned to swim with the help of her father.

"With my father's support, I learned to swim because I had a fear of water. From the age of five, I trained in swimming and enjoyed it. My father taught me the first steps, how to breathe, how to use my hands and move my legs. We were at the Albanian coast, and he taught me the first steps. The sea was very deep, and I was afraid something would happen, but after that, I had no more problems with water. That's how my father taught me the first steps in swimming..."

Even then, her potential was noticeable. To develop her skills, her parents worked tirelessly, also hiring a coach.

With great enthusiasm, she began to train intensively five times a week.

This is how Medina, known across Kosovo as a swimming champion, recalls the first steps of her successes.

"I am Medina Surdulli from Prishtina, and I am 29 years old. I have been trained in various activities, engaged in different commitments, and have won many gold, silver, and bronze medals. All of Kosovo knows me as a champion, like Majlinda Kelmendi. This makes me feel very good and very happy to be a champion. I have many medals, recognitions, and trophies. I was even named Athlete of the Year in 2012."

Medina Surdulli was born and raised in Prishtina. She completed her education at the Resource Center "Përparimi" in the capital.

Since 2012, the Kosovan champion has also participated in international competitions. Five years later, she was awarded a silver medal at the European Swimming Championship for people with Down syndrome, held in France.

In 2018, at international competitions held in Kosovo, Medina won two gold and two silver medals.

Medina has also participated in the Special Winter World Games, organized under the Special Olympics in Austria, where she won second place and a silver medal for Kosovo.

She was also honored with the Presidential Medal of Merit by former President Hashim Thaçi.

Furthermore, she has worked with the "Down Syndrome Kosova" association, and at the Kosovo Electricity Transmission, System, and Market Operator (KOSTT).

Currently, she works at the printing press "Blendi Group" in the capital.

"My dream was to become a coach for children with Down syndrome, but that remained only a dream."

After finishing her education at the Resource Center "Përparimi," Medina faced discrimination. Despite her many achievements in Kosovo and international competitions, she was unable to pursue her dream.

"I was disappointed at the Faculty of Physical Education and Sports. They focused on me more than others. I know swimming, skiing, and running. I was very disappointed that I wasn't accepted to the faculty. I did 20 push-ups, and they were surprised, saying, 'Wow, Medina is capable.' My dream was to be accepted into the Faculty of Physical Education and Sports. In the future, other children like me should gain equal education rights so they do not remain like I did. Equal rights in work, education..."

After many successes and competitions where she won numerous medals, she decided to challenge herself in a combat sport—kickboxing.

She also expresses herself through music, performing over 140 pieces on the piano.

"I have been playing the piano since 2010. I learned the first finger movements to play the piano. I also have many medals in my room that I have achieved so far. Seeing them gives me the feeling that I am talented and a champion."

Medina Surdulli, now 29 years old, wishes that every child with Down syndrome is treated equally and does not face limitations in life.

"I want all children with Down syndrome to be treated like others. People with Down syndrome should be empowered."

Medina Surdulli

June 2025

The Story of *Mimoza*

The year of darkness

"The year of darkness" was the time when she last saw the colors of the world. This was the case for Mimoza Zejnullahu during the twelve months of 2012, when she completely lost her sight.

What happened to her as a result of a sudden health issue did not entirely destroy her hope. A year later, she came back much stronger. Today, the 44-year-old can experience the world again, lighting up her days every morning.

She had to stop all her activities in art, poetry, music, and acting during the year she lost her vision.

Mimoza's story, at that time 31 years old, is completely unique—just like the days she lived full of challenges and hardships.

"I called 2012 the year of darkness for me because I was completely and practically blind at that time. My eye problems started in 2010; in 2011, I continued treatments but did not recover, and 2012 found me almost completely blind. That period was the most difficult in my life as a person, because considering that I had been very active, doing many things at the same time and having many dreams, being completely in darkness was extremely hard. Even then, I stopped and asked myself, 'Which way should I go?' 'Should I perhaps give up or continue forward?' It was an extremely hard year for me, a period of very deep reflection, and I did many things then for the sake of others. For the sake of my family perhaps I kept going, for the sake of people to provide them a model of resilience."

Since eighth grade, she had done a lot of volunteer work. Last year, she was even named Volunteer of the Year in the city of Viti.

During the year she lost her vision, she was passive and almost isolated, as if time had stopped for her.

"It took me a while to accept myself. I paused and didn't engage in various activities because I had always been a very active person. I stopped and didn't want to get involved be-

cause I didn't feel secure in my new condition. I paused until I started feeling isolated. I missed my active life because a person who has had a very active life and then is restricted to just work and home, especially when blind, depends on someone to drive them to work and back. This made me feel like a prisoner, always being driven back and forth. My social life decreased, and I started reflecting, asking myself, 'Should I put myself in motion? Should I help myself and others, or will things go badly?'"

Gradually, she began returning to the activities she had done before.

After the war, Mimoza from Viti could not continue university due to financial conditions. She spent a year after losing her sight before joining the organization for the blind in Gjilan and later enrolling in General Psychology at the University of Prishtina.

Before starting her studies, she worked as a nurse at the Central Family Medicine Center in Viti. She pursued her dream of continuing university precisely after losing her sight. Recently, she has also been licensed as a clinical psychologist.

She also leads the organization "You Can Do," which aims to empower young people with disabilities.

She associates her return to life with enrolling in university and fulfilling a long-held dream.

"In 2013, I enrolled in university, and in a way, that was my comeback. It pulled me out of the lethargy I had been in, and it fulfilled an old dream I had been waiting to achieve. It became an enormous emotional pillar. The decision to continue university lifted me greatly and made me very strong to continue working with the opportunities I had. I had good results at university and engaged in organizations for the blind as an activist, always helping others and showing them that they too can achieve what I struggled to see for a year."

Those were difficult years, full of challenges to pursue her studies—lack of literature, discrimination, anxiety about not having a companion to go to university.

"I was never worried about how to study a thick book when

I got it in hand, but the main problem was who would read the book to make it accessible. At that time, I didn't know that books could be scanned. Over time, meeting friends who had studied earlier, I realized books could be scanned and later for a master's degree it was easier because all books were digital. But for a bachelor's, it was very difficult because the main challenge was finding a companion to accompany me from the dorm to university. I always worried whether my companion would leave me, how I would get to university, and how I would return. Another challenge was who would read the books for me."

She never thought of giving up. With "iron will," Mimoza completed her studies successfully.

"It's difficult because if someone reads a material for two hours, I have to listen to it fully for two hours to reach the end, while another student can skim titles and find a section they need. It was a challenge on its own. I read and listened for hours to find one question I couldn't remember at the moment, but I had an iron will and never thought of giving up. My goal was always to learn no matter what—whether I stayed up until 3 a.m. studying or however long it took, it didn't matter. I had to be prepared to answer correctly in front of the professor."

Even at work, she had to retrain, since she had been a nurse when she lost her vision.

"At work, after losing my sight, I had to retrain to find my place in a new role or contribute better. I had been a nurse, and while blind I could still do something as a nurse, but opportunities were limited because at the clinic there are some consultation rooms where I could contribute."

Despite her achievements, Mimoza still faces challenges. She struggles with mobility because the state does not provide social services for the blind.

"If there's no one to accompany you, you remain passive. My family helps me—my parents, father, brother, sister-in-law, anyone available. The state provides laughable support because the support it has offered so far would never have allowed me to pursue education—not just me, but anyone. When I was a student, the state gave me 100 euros, then 125,

plus 125 for a companion. But a companion can never live on 125 euros because they lose a day for you. This is the support the state provides. Now we get a total of 300 euros—150 for me, 150 for the companion. This is still very little, far below the average wage. A companion must be with you all day and cannot live on that amount. This is why blind people in Kosovo cannot be independent—you must pay a companion or a taxi if you want to work."

Many sleepless nights helped her achieve her goal, but she says people still have low expectations of persons with disabilities.

"The problem in society is that expectations for people with disabilities are very low. If you present yourself somewhere with a disability, they see you as a burden until they get to know you. Once they know you as a person, maybe their expectations change. But initially, their impressions are negative, and if you say, 'I can do this,' they say, 'No, you can't,' instead of supporting you. Here, the opposite happens—you fight to show yourself, and they tell you, 'Maybe you can't, because of your limitation.'"

Mimoza Zejnullahu from Viti says parents of children with disabilities live with anxiety about who will care for them in the future.

"They should trust these people more and give them opportunities. I know the stress and anxiety mothers of children with special needs live with—they are never at peace. They die with anxiety about where to leave their children and who will take care of them. We must try to relieve these mothers, assure them that if you are not there tomorrow, your child will be okay. I will take care, and the state must support. This is what the state and institutions need to achieve."

Mimoza Zejnullahu,

July 2025

The Story of *Blerina*

Verses of the heart

"In every letter, word, line, poem, you will find me. I am Blerina, awake between the covers of this book, smiling at life. Dear reader, every time you flip through this book, you will always find me awake. Awake for better days..."

—From one of Blerina Myrtezi's books

"I was born free, and free I want to remain. This is my dream..."

Seated in her wheelchair, with her three books in her hands, Blerina watches the children playing near the park. Their joyful noise brings back memories of a distant time, before she turned 15 — years when everything seemed easy, before life opened the door to a completely different reality.

The third child in the Myrtezi family began to show health problems and was later diagnosed with muscular dystrophy, a condition that made walking impossible.

Blerina Myrtezi's story begins with memories from her childhood: full of life, vivid colors, and boundless dreams.

"I am Blerina Myrtezi, 32 years old. This is my story. I was not born as a person with special needs. At the age of 15, I was forced to sit in a wheelchair. It was very difficult for me to accept. I struggled to accept it, but with the help of my social circle, I tried to embrace it. I completed my primary education at 'Dardania' School in Rakaj, Ferizaj, and finished one year of secondary school in Prishtina at the 'Përparimi' Center for Learning and Counseling."

She never wants to be treated as a person with disabilities, not even when she must fight for rights and access, which are often lacking and make her life harder.

She was unable to continue her schooling and today sees employment as impossible. She lives solely on the pension provided for paraplegics and tetraplegics, a small amount that is never enough to cover monthly needs.

“Even in the wheelchair, I didn’t stop. I continued. Even today, I continue in the same way. I don’t want to feel like a person with special needs because I wasn’t born that way. I was born free, and free I want to remain. This is my dream.” Her verses carry the weight of everything Blerina feels and wants to express. After the loss of her brother, she faced another blow in life.

In 2018, Blerina published her first book of poetry. Guxo, My Dreams, and Smile for Tomorrow are the three titles of her books.

“In 2018, I earned the title of poet. What made me start writing was my social circle. They gave me strength, and also my brother’s death — I’ve mentioned it several times — he was the strongest reason for me not to give up, to succeed, to reach where I am today. I find it a bit difficult to speak and express what I feel in my heart, so I wrote it down. I never stopped; I always exercised with the hope that one day I would walk.”

What frustrates her most is when people around her exclude her or treat her differently.

“It is a tiring disease, exhausting because it hasn’t allowed me to express what I feel. When I see people walking past, it feels like they don’t exist, as if they are ignoring me. I don’t know, it’s very strange, but I know I have a big heart, and I continue and will never stop again.”

The 32-year-old, Blerina Myrtezi from Ferizaj, is now awaiting the publication of her fourth book, which will focus on society.

Blerina Myrtezi

June 2025

The Story of *Drita*

Our eyes speak

She begins her mornings in the presence of her community, in a place where everyone speaks her language. Beyond those walls, every attempt to communicate often proves futile, and discrimination makes it even harder.

For Drita, sign language is the bridge that connects her to the world; through it, she feels equal.

On her way to the Association of the Deaf in Pristina, she sees hundreds of people, but everything is silent. The silence breaks only when she enters the spaces she has frequented since the 1970s.

The mother of two, Drita Bejtullahu Toprlak, was born in 1950 in a village near Gjilan. Her mother was deaf, while her father was a defectologist — a specialist who helps people with disabilities learn and develop their abilities.

She took her first steps in education at the elementary school "Elena Gjika" in Pristina, then continued at the "Mother Teresa" Resource Center in Prizren, and later completed higher studies in Belgrade.

"I worked in a printing house for several years, and after the war, I began teaching at the 'Elena Gjika' school as a teacher for deaf children. I also worked at the Association of the Deaf, and I'm a researcher of sign language. My husband was deaf, I have two children — one hearing, who is a sign language interpreter, and one daughter who is deaf. In our family, we have bilingual communication — two languages."

Drita, who for two years has been the chairwoman of the Association of the Deaf in Pristina, has dedicated her entire life to advocating for the rights of people from this community. In various institutions, she continues to face communication barriers due to the lack of interpreters.

"I have had a lot of difficulties, it's very hard... In institutions, I face problems when I'm alone, without a sign language interpreter. The main priority of the community is literacy. The school ['Mother Teresa' Resource Center in Prizren] has existed for 75 years, but still... we have always wanted

to integrate like others, to attend universities, to have good jobs. Education is a huge problem. I see people who can hear and speak, who have good jobs and university degrees. We are treated completely differently. Education is the biggest issue. From childhood, when a child gets proper education and learns to read and write, they can manage independently. But our education system is weak, and we constantly face barriers."

Despite years of education, she never managed to fulfill her dreams.

"I've always loved finance, and I know that I've often helped colleagues because I've always loved math. But life... we always remain underdeveloped and lose our dreams or good work opportunities."

She has never received a disability pension, even though she has followed the legal process for years. She has often felt discriminated against and excluded whenever she's met people outside her immediate family.

"When we were gathered as a family — not just the close ones but others too — we never had full access to information. The conversations were short, 'How are you? Fine,' and that was all. There was never any deep conversation in sign language. I have felt excluded and discriminated against. Only in the association, within my community, do I feel comfortable and happy."

The 75-year-old, who lives in Pristina, feels proud of sign language — the strongest weapon she has had throughout her life.

"I remember once I was with my husband, both of us deaf, and people stared at us in surprise, wondering who we were and how we were communicating with our hands. They were amazed to see my husband driving. But all around the world, deaf people drive — the most important thing is the eyes. We receive information through our eyes. Our eyes speak."

Through her hand movements and facial expressions, she "raises her voice" for bilingual education, saying:

"Let the young people not get lost as we did. Bilingual education must exist, otherwise the deaf community will again end up without literacy."

Drita Bejtullahu Toprlak

July 2025

The interview was conducted with the assistance of interpreter Rukije Gashi

The Story of *Fjolla*

The last images

In her memory, she still keeps the last images in color — the portraits of her family, the house where she grew up, and the streets of her hometown that she still envisions. The last time she could see was in 2005, before finishing her university studies.

"From a beautiful world full of color, I passed into a foreign soul," is how Fjolla Muhaxhiri Agusholli describes the period after she lost her sight. She remembers herself then as withdrawn and without the will to live — but that state did not last long. Losing her sight at the age of twenty did not stop her dreams; instead, it gave her life a new meaning.

She begins each day with gratitude — thankful that her feet touch the ground and her hands can prepare food.

"Losing sight doesn't mean losing the world. I may not be able to see, but I am so grateful that my feet touch the earth, that my hands can lift a glass of water or wash my face in the morning. I've seen people who have it harder than me, and that makes me even more grateful. My day begins with gratitude and a plan — what I will do today, starting with work, then breakfast, lunch, dinner, and of course, writing."

Fjolla was diagnosed with diabetes at the age of three, which eventually caused her blindness in 2005.

"I was born in Gjakova in 1985 and spent my childhood, education, everything until the age of 20 in my hometown. But after 2005, my life changed — from a beautiful, colorful world, I moved into a foreign soul where I didn't even recognize myself for some time. Everything went well until I turned 20. Then, problems with my vision began, and I lost it completely. I stayed calm, but that calmness was not peace — I felt worthless. Fortunately, my soul screamed and told me, 'Get up,' 'Wake up,' 'You must live,' and 'Life is worth living despite the challenges that hit you.'"

Her family, community, and friends were the pillars that helped her return to life, though she still did not feel equal because of what she had lost.

"I'm a very active person — I value every second, let alone minutes, hours, or days. I've always tried to enjoy every moment and work to reach where I wanted. But the blow from losing my sight made me underestimate myself — I felt I had no value."

This period lasted no more than six months, but for Fjolla, it meant starting over entirely.

"I started from scratch to learn things that were completely new to me. Often, the little Fjolla inside me would speak, telling me, 'Here, a new life is being reborn in you,' and 'You're learning how to prepare food, how to do things to keep living.'"

She lost her vision after three years of university studies and couldn't complete her degree.

"I left the life of the old Fjolla halfway — at 20, at my peak, full of dreams, ambitions, and desires. I thought there were no limits to achieving them. That Fjolla died — not halfway, but truly died — and another Fjolla was reborn."

Most of her days now are spent in an armchair in her living room. Fjolla Muhaxhiri-Agusholli has written hundreds of pages so far, all meant to inspire others who are blind.

Despite the hardships, she returned to her old passion — writing. Five years ago, she contributed to a collaborative book with 11 other co-authors titled "The Boundaries of Waiting." A year later, she published a poetic prose piece in "White Lines."

A few years after losing her sight, in an autobiographical account, Fjolla wrote her first novel, "The Rose That Storms Cannot Wilt."

"I started writing a book bit by bit — I thought it would be a collection of stories. But after beginning with 'The Henna Night,' I said, 'Why not write my life story — from before my birth until my marriage?' I started with short stories, but they weren't enough — I wanted to tell everything in words. The words became lines, and the lines became pages. I wanted this to be a motivational book for others coming after me. So, it turned into an autobiographical novel, which was promoted in 2023. But before that, I published a poetry book,

'The Queen of the Night,' in 2022 — my first solo work. Then came 'The Rose That Storms Cannot Wilt.' I titled it that because my late grandmother never called me by my name — she always called me 'Grandma's rose.'"

She has also written two more short story collections — "Forgive Me, Soul" and "Forgive Me, Soul II," each containing 12 real-life stories.

"In the beginning, my inspiration often came at night because I used to live in a large family household and didn't have as much space or quiet as I do now. The night was my spiritual peace and my muse's awakening. Later, when I had my own home, I could write whenever I felt that creative spark."

Through writing, she has illuminated her path — but on the streets of her city, she still doesn't feel safe. From her family and community, she doesn't want pity, only respect.

"I carry a white cane, but it's useless when there's nowhere safe to walk. I've never felt secure going out alone — I always walk beside a family member, or most often, take a taxi. I don't feel safe being alone on the streets of Kosovo's cities. I don't know where to go — even at the bank, hospital, or clinic — because there are no signs for the blind, just as there are none for wheelchair users. These should be basic things that allow people with disabilities to live independently, not constantly depend on their parents or family. After all, they have their own lives too — and at some point, it becomes too much."

Fjolla Muhaxhiri Agusholli doesn't want to be left behind — she asks institutions for the support needed to live like everyone else.

"Institutions should support us with infrastructure, technology, and the tools we need for daily life. There's so much lacking — our country is far behind in these aspects compared to what I've seen in Switzerland or Italy."

Fjolla Muhaxhiri Agusholli

July 2025

The Story of *Vjollca*

The path of victory

"Here in Taukbahqe,I come out every morning for two hours — sometimes even twice a day, in the morning and evening — to train and exercise. I train here before competitions, but I also come even when there aren't any, just so I don't become passive..."

With the help of her wheelchair, every morning she takes steps toward great achievements. Despite her physical limitations, she has turned every challenge into success.

Twice a day, for two hours each session, Vjollca Hoxha follows the walking and running trail in Taukbahqe Park in Prishtina. It's the closest place where she can train for her athletics competitions.

The 54-year-old's extraordinary success is proven by dozens of Olympic medals. Sports have given this wheelchair athlete motivation and willpower to keep going, despite a difficult life and numerous experiences of discrimination.

She lives alone in a rented apartment in Prishtina, while her family resides in Ferizaj. Vjollca wakes up by herself, takes care of her home, and prepares her own meals.

"When I was six years old, due to a high fever, I ended up in a wheelchair. My childhood continued in hospitals, and then I returned home — the challenges were constant."

Since then, she has faced limitations, discrimination, and bullying from the community she grew up in.

"Especially before the war, I faced challenges because when I went out, people looked at me badly — they'd say, 'Look at her, going out in a wheelchair.' Those words made me feel awful. It was hard for me and for my family too. People would ask, 'Why do you let her go out?' But my parents would say, 'Everyone should mind their own business. This is God's will, and we won't keep our daughter locked inside.'"

Since childhood, Vjollca Hoxha has used a wheelchair and never had the chance to go to school — something that, before the war, was nearly impossible for people with disabilities.

Her journey toward becoming a champion began in 2000. Today, she is the winner of many marathons organized across the country.

"I couldn't get an education because before the war, people in wheelchairs couldn't even access schools. I started doing sports right after the war. My first competition was in Gjakova. Then, when the marathon started being organized, I joined — the Police Academy community organized one, too. It was hard at first, but with training, I got better. Here in Kosovo, it's still difficult because there aren't enough spaces for training — and for people with disabilities, it's even harder."

Sports have helped Vjollca overcome nearly every challenge and hardship she's faced. Last year, she trained intensively in hopes of competing in the Paris 2024 Olympic Games, narrowly missing out on qualifying.

"My first prizes came in 2005, at the marathons in Prishtina and Vushtrri. But for me, the prize has never been what matters — it's the participation that counts. I've won around 20 awards so far, and when I look at them, I feel proud. Sports have helped me so much, but above all, I've had the support of my family. That's the most important thing — to have your family's support."

Through sports, she has overcome every barrier, yet she still struggles today to access many public institutions with her wheelchair.

"It's very difficult. I get upset when I can't complete a task — especially at the Center for Social Work, where people with disabilities need to go most often. There's no access there at all."

The 54-year-old athlete also faces financial difficulties. The state provides her with social assistance of 435 euros, which is not enough to cover her monthly expenses.

"My current social assistance is 435 euros — it's not enough for anything. Thanks to my family's support, I live in a rented apartment in Prishtina and pay 250 euros in rent. Without my family, I couldn't have come this far."

The wheelchair athlete calls on institutions to provide more support to people with disabilities, especially those who want to pursue sports.

"The state should support people with disabilities more — those who have a pension of only 150 euros should also have an assistant paid for. I tell the families of people with disabilities: if they have the will to do sports, don't stop them."

Vjollca Hoxha has opened the doors of her para-athletics club, "Dardania," which she leads, to all those who have a passion for athletics.

Vjollca Hoxha

June 2025

The Story of *Xhevrije*

Small traces

"God, just let me keep my hands and give me strength to go to work" ...

Every day of her life begins with a prayer for health. Fear and insecurity follow her everywhere — loneliness too has become her constant companion. Weary from life and poor health, she must work to secure her daily bread. She also takes care of her two brothers, both of whom have disabilities.

Short-statured Xhevrije Burovci from Kamenica has spent years searching for a job. At 51 years old, she continues to face challenges and prejudice because of her physical appearance.

"I went to school for 12 years, but people around me — the community, my peers, the kids on the street — bullied me. 'Look how small she is, tiny, tiny, like a marble.' It hurt me a lot, of course. On top of that, when I went to job interviews, as soon as they saw me, they wouldn't hire me. One even told me, 'You're not the person I'm looking for.' I replied, 'Are you looking for a model or someone to get the job done?'"

For the past five years, she has lived in Prishtina. At first, she worked as a seamstress. Today, Xhevrije works at the paper and packaging factory "Freesia" in Lipjan — a company that employs people with disabilities — about twenty kilometers from Prishtina.

Her story speaks of struggle, poor health, the care of her brothers, and the discrimination and insults she faces from those around her.

In addition to dwarfism — a condition that prevents normal physical growth — she also suffers from osteoporosis, a disease that weakens her bones and causes constant pain.

"My life hasn't been easy. As a person with disabilities, I've been mocked, bullied, and despised by people. It's been hard — even at home, my sister-in-law, my brother... hard. I have two brothers, both with disabilities. They've been left alone at home because my brother and his wife left us. So I had to come to Prishtina to work, to support myself and help my two brothers who are still in Kamenica. It's very hard. I pay

rent here, and on top of my disability, I'm also sick with osteoporosis. My bones are very damaged. I also suffer from high cholesterol and spinal problems. But I must be strong and push through — to go to work, to dress myself, to eat, to come back from work, to maintain myself and my brothers."

Her childhood was extremely difficult, marked by poverty and harsh living conditions as the tenth child in her family.

"There were ten of us... My brother lived with us, with his wife and children, but they left us alone. So, I had to find a place to live by myself, find a job, work, and support myself and my brothers. They both need medication and have to prepare firewood for the winter."

"I pulled myself together — I knew I had to survive, to work, to live. There was no other way..."

The short-statured woman carries the regret of not having been able to continue her studies and become a doctor — a dream she never realized.

"I went to school for 12 years, but I couldn't continue even though I really wanted to. Four years ago, I tried to enroll in university again, but I missed acceptance by just four points. Even if I had gotten in, it would've been difficult because of my work. I get so tired now."

She also fears walking on the street — often her legs give out due to her illness.

"I manage with great difficulty, and now I live on rent. Because of my bone disease, my legs can give out, and I might collapse in the street, unable to get up again. It happens often — especially when crossing the road. If I don't move carefully, I could easily break a leg and be stuck. Who would see me? Who would care for me? I'm alone."

She receives only 120 euros a month from the state as a person with disabilities.

Through tears, she describes her lonely life in Prishtina and the constant worry of providing for her two brothers with disabilities in Kamenica. She visits them every week and brings them food.

"It's hard to make ends meet — the rent, the transport, one euro to go and one to come back, the rent is 250 euros. Electricity, water, garbage, maintenance — very little remains for me. I also take medication — just my medicine costs more than 100 euros. If I don't take it, my body weakens. It's difficult... people bully you even on the bus, make comments, insult you. It's a hard life. People don't understand."

Xhevrije, the tenth child in her family, receives help from no one. She often stays awake at night, worrying about how she'll pay her rent and who will take care of her in the future.

"I ask people to help me find a permanent place to live so I don't have to worry every month about paying rent. I live in constant fear that I'll collapse somewhere, and no one will know — who will pay my rent then, who will look after me? Every day I live in stress, especially when the landlord says, 'Vacate the apartment.' A month ago, he told me, 'You have to leave because I need to renovate.' How can I find a new place, move all my things — when I'm sick, weak, and alone?"

Her daily prayer is simple: to have health and the ability to work. She asks institutions and her community to help her secure at least one room to live in.

"I just want a roof over my head — one room, so I don't have to worry about rent. If I get sicker and can't work anymore — in five or ten years, depending on my health — I just want a shelter, so I don't have that burden. I say, God, just let me keep my hands and give me strength to go to work."

Xhevrije Burovci

July 2025

The Story of *Ema*

Steps towards the medal

Time has lost its meaning for her, and days and nights have now become one. Staying at home alone is weighing heavily on her emotional state.

After twelve years of schooling, Ema Kabashi has almost given up on her dreams, unable to continue her studies at the university. This is the story of the 19-year-old from Fushë Kosova, who has been diagnosed with a mild developmental delay. The skiing champion, though young, recalls her childhood years with deep emotion.

She shares that for a long time she suffered from depression due to the pressure and exclusion she experienced from her peers.

Ema Kabashi was born on January 4, 2006. She attended school at "Mihail Grameno" in Fushë Kosova until the tenth grade, then spent a year at the vocational school "Minatori," and later continued at the Resource Center "Përparimi."

"My peers bullied me a lot. They would say, 'You are good for nothing, you just come to school to waste time. You have neither a home nor a house.' They would say, 'You have a face full of acne.' At that time, I went to the school psychologist and told her I was being heavily bullied. I asked my parents to transfer me as soon as possible because I had a good experience in elementary school, but in high school, at the vocational school 'Minatori,' I felt very bad; I felt like crying all the time."

Ema's life changed somewhat after transferring to the Resource Center for Learning and Counseling "Përparimi," a place where children with intellectual and multiple disabilities receive educational support. She says it was there that her opinions began to be heard and her skills recognized.

Kimete Bekaj, a physical education teacher, noticed Ema's talent in skiing. Her tireless work eventually led to her success.

"Ema was exceptional. I noticed her potential in Brezovica in skiing, starting with the basic elements, walking on mountains and slopes. When she progressed further, Ema became

very successful. This year in Turin, she won a silver medal. Ema has competed in national skiing competitions five times."

Previously, the young woman from Fushë Kosova went through a difficult phase of depression.

"They made me feel very bad, which is why I fell into depression. When I get depressed, my body shakes; even a single harsh word affects me deeply. I am sensitive, which means that any bullying, whether by society or by someone I don't even know, affects me. But my family supports me and protects me every time."

After finishing the twelfth grade, the 19-year-old remains at home. Her greatest wish is to continue university studies like her peers, but this seems impossible.

This situation is also deeply felt by her mother, Zejnija, who worries about her daughter's future after she is no longer there.

"I asked Ema's teachers and principal, 'Ema has finished high school; what happens next for these children who need support until they gain confidence and can find employment?' As long as we are here, it's fine, but what happens when a parent is missing? There is no path for education or employment. This is our main concern — where will they find work, how will they find themselves later? It is very difficult..."

Zejnija, over fifty, also talks about the financial difficulties her family faces and the inability to provide Ema with timely medical care.

"As a mother, it was very difficult for me. I was unemployed, my husband was unemployed, we had no income. Medical treatment was needed, more opportunities for research on her case were needed. It was impossible; we lived in a post-war period without income, without anything. We went to doctors and psychologists, but mostly they didn't have the means to investigate further."

For Zejnija, every day is painful and heavy as she sees her daughter almost isolated at home.

“She was bullied a lot, unsupported. She was not ready, she didn’t have the confidence to go out freely with friends, was unsocial, lonely, crying all the time. These difficulties continue even today, without institutional support and everything else. My daughter often asks me, ‘What should I do? Where will I work?’ I do not have the means to fulfill all her needs. Whenever she goes out looking for something, we don’t have the income to provide it.”

Mother and daughter stay together at all times, as Zejnija fears that Ema could be exploited by her surroundings. She calls on the state to enable her daughter for employment.

Ema herself prays every day for the opportunity to continue in sports and to one day become a skiing coach for children.

Ema and Zejnije Kabashi

Kimete Bekaj

September 2025

The Story of *Ardita*

Inner colors

In every one of her colorful creations, a silent message is hidden. *"Don't judge us by appearances; we are very capable,"* says Ardita Bilalli, who has transformed her sadness and despair into creativity.

Every detail she works on with her hands is almost like a story of her inner world. Not only a small source of income for her family, but for her, handmade crafts are also a special form of therapy and hope.

Barriers, difficulties, and many unfinished dreams... These are the memories of the childhood of the 26-year-old from Fushë Kosova, who is trying to overcome every obstacle with the help of her wheelchair. Since birth, she was diagnosed with spina bifida, a congenital spinal condition that completely prevents her from walking.

"At school, I faced difficulties because while I continued my primary education, I needed my classmates to help me move up to the second floor. I am very grateful to them. Since childhood, I have been very affectionate toward people; I like to hug, spend time, and communicate with them. I've had difficulty accessing many places because they are not accessible for people with disabilities. Many facilities lack accessibility for us, which prevents us from going to certain places. I always need an assistant, but my mother is always with me to help."

"Not only those who walk and run love life," says Ardita, the young woman who had to interrupt her education due to financial limitations and inaccessible facilities.

Although she left many dreams behind, she learned to live in a harsh reality but with endless imagination.

"Unfortunately, I could not continue my education due to lack of access to facilities. I wanted to become a teacher. That dream remained unfulfilled. Also, I needed a personal assistant, and I was told, 'If you want to continue school, you must have an assistant, and you must pay for it yourself.' How could I pay 150 or 180 euros for an assistant? The state and our institutions should understand that they need to provide

support so that we can live our lives like others who walk and move freely. We also have dreams and goals. People should know that we love life too, not just those who run and move. We can succeed if we have a little support from someone."

For days, weeks, and months, her world was confined within four walls and darkness. Despite her strong desire to have friends around her, she became accustomed to being alone.

"I even went through depression; for two years I didn't want to leave the house. Everything seemed dark, nothing seemed valuable to me. Gradually, I received medical and psychological help, which helped me come out of that darkness, because I was afraid I wouldn't escape it. I feared that nothing I did had value, that no one appreciated me. I didn't want to leave the house or be around people."

From this inner darkness, Ardita found her light in handicrafts. Even then, she was hurt by her surroundings because, as she says, she received no support.

"The words that hurt me most were when I started doing handicrafts to help my family and myself, as my mother is a little ill. I heard people say, 'You are disabled, why are you doing this work?' It was very hard for me to hear these words, but I always responded with a smile and positivity, saying, 'Whatever God has tested me with, I will overcome.' I have been doing this work for ten years and I have succeeded."

Although she could not pursue her dream of becoming a teacher, she now hopes to one day open a workshop for children with disabilities. With the income from her crafts, the 26-year-old covers medication costs and helps her family.

"Since childhood and even today, my dream has been to have my own workshop and employ people with special needs, to show others that we too can succeed, that we love life and work. I make necklaces for baby pacifiers, keychains, crowns, bracelets, and ribbons for little girls. I do this work to help my family and to buy medicines for myself and my parents."

Ardita Bilalli, the eldest child in her family, does not work. Her mother is also unable to work and must always stay by

her side. The only help the state provides to the 26-year-old is a 150-euro assistance allowance, which is hardly enough.

"The state helps me with 150 euros. What can one do with 150 euros? What can a person with a disability achieve with this amount? There are medications, other necessities, medical care, food. The state should consider providing opportunities for us to work and access facilities. We can work too, not just be told, 'Here's 150 euros, live with it.' For us, 150 euros is not enough."

The young woman, who left many dreams unfinished, asks people not to judge her abilities by her appearance.

"From our appearance, it may seem that we are incapable, as some think, but we are very capable," says Ardita, who seeks support from the state and prays for a better life.

Ardita Bilalli

July 2025

The Story of *Arta*

In the shadow of a mother

"Every parent wishes to have an educated child" ...

After finishing twelfth grade, Nurije's daughter remained at home, accompanied only by memories from her school days — memories that follow her everywhere, along with the unfulfilled dream of continuing her university studies.

The woman who, after her husband's death, became the sole pillar of her family now lives alone with her daughter Arta, who experienced developmental delays after birth.

A lifetime spent side by side...

The mother of four daughters and one son live with the constant fear of what will happen to her youngest — her 34-year-old daughter — when she is gone.

The only assistance she receives from the state is 120 euros a month, which she fought for through legal means for years.

She had waited four years to hear even a single word from Arta, but in vain. At that time, she had very little information about what was happening or where to take her for treatment.

"Until Arta turned two, we didn't notice anything. When she was two, we realized she could hear because she would react when we called her from outside. My husband was in Germany then, and with my father, I took her to a doctor I found through the newspaper — for children who don't speak. The doctor told me, 'She won't speak for four years,' and indeed, for four years, she didn't say a word. The doctor also said that when she starts talking, her words will come slowly and rarely."

Nurije Avdyli, 66 years old from Drenas, has lived in the "Dardania" neighborhood of Prishtina since the post-war period.

She rarely speaks about her life, though her face clearly reflects the hardships she has endured.

"After that, I didn't take her to any more doctors, because war broke out — I couldn't even enroll her in the first grade. The

situation worsened since the fighting started in Drenas, then in Prekaz and beyond. After the war, we came here to Prishtina. When I took her to a speech therapist at the hospital, she had therapy twice a week for six months. The therapist advised me to enroll her at the special school 'Përparimi.' I did, but for the first three years there was no transport available. After three years, a school bus started picking her up."

Mother Nurije constantly keeps her eyes on Arta; afraid someone might harm or exploit her.

"It's been hard because I worry more since she's a girl. With a boy, things are different. Times have become difficult. I don't let her go out alone — not because she doesn't know how, but because of how things are today; you get scared."

The state provides only a 120-euro pension — not nearly enough for survival. They rely on help from relatives to get by.

"The pension is 120 euros. Without the help of my son and daughter abroad, we wouldn't manage at all."

Nurije's husband died fifteen years ago. Since then, she has devoted all her time to caring for her 34-year-old daughter. Arta is quite independent, but she cannot go anywhere without someone accompanying her, says Nurije.

"When Arta turned 18, they stopped her pension. She had received it for three years, then they cut it off. I went to social services seven times — they told me I had no proof. I said, 'I'll bring my daughter in a wheelchair; maybe she's the proof.' She went eight years without a pension. I took the case to court, won it, and for the past two years, she's been receiving her pension again."

Several times, the elderly woman has gone to different markets and stores to ask about job opportunities for Arta, but without success. Her speech difficulties make employment nearly impossible, Nurije explains.

"I've inquired at many nearby shops in Dardania about work for Arta. Her only problem is with speaking — she can't pronounce all the words, sometimes leaves them unfinished."

Arta Avdyli studied at the Resource Center for Teaching and

Counseling “Përparimi” until she completed twelfth grade.

It was her Physical Education teacher, Kimete Bekaj, who first noticed that her abilities surpassed expectations.

“Arta is exceptional in athletics, basketball, and football. In regional competitions, she has won gold medals at least five or six times for running, and in football, she has won 10 to 15 medals.”

As she wears one of those medals around her neck, Arta’s face shines — like the silver medal she once proudly earned. Dozens of such medals testify to her extraordinary talent.

“It was easy to recognize Arta Avdyli’s skills because after regional and national competitions, she always stood out — in running, jumping, and speed. Her speed is natural. That’s why, in her first competition in 2007 in China, Arta returned home with a silver medal, which made us all very proud. Over time, I also noticed that she loved playing football with the boys during our games. In Special Olympics, both men and women are allowed to play together, and Arta showed exceptional talent in football.”

Her success came almost by chance, says Arta’s mother, who admits she couldn’t afford to send her to more activities. Nurije lives with the regret that, if they had better financial conditions, her daughter could have achieved even greater success.

“Maybe she could have achieved even more, but we didn’t have the means… the conditions just weren’t there. I felt so proud when Arta went to China for the first time — we were all surprised when they said they would take her. There’s nothing from the state for these children. Support staff should be paid — not just for her, but for all children like her. The state does absolutely nothing for them. Every parent wants their children to be educated, employed. For 34 years, I’ve been following her everywhere because I can’t trust anyone. If she goes out alone, I feel terrible.”

Nurije Avdyli

Kimete Bekaj

September 2025

Finansira
Evropska unija

Ovu publikaciju je finansirala Evropska unija. Njen sadržaj je isključiva odgovornost Centra za inovacije i razvoj (CFID) i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

HANDIKOS
GJILAN
SHOQATA E PARAPLEGJIKËVE DHE E PARALIZËS SË FËMIJËVE TË GJILANIT

Fehmi Agani" nr. 96
ail: handikosgjilan@gmail.com
Tel.: 0280 328817

Inkluzoon

UJHR
HandiKOS
Ranilug
Udruženje Invalida

CFID
QENDRA PËR INOVACIONE DHE ZHVILLIM

Knjiga priča mladih žena i devojaka sa invaliditetom

Priča o *Medini*

Jedan hromozom, mnogo medalja

Na zidu njene sobe visi nekoliko medalja. Devojka sa jednim hromozomom više u genetskom lancu, više od ovoga ima uspehe.

Od vrlo malih koraka, Medina Surduli je počela da vidi svet bez granica.

Bilo je leto 2001. godine kada je, dok je bila na odmoru na albanskoj obali, napravila prve korake ka tome da postane šampionka. Sa samo pet godina, naučila je da pliva uz pomoć svog oca.

"Uz očevu podršku, naučila sam da plivam jer sam imala fobiju od vode. A onda sam počela da plivam sa pet godina i to mi se dopalo. Otac me je naučio prvim koracima plivanja, naučio me je kako da dišem, kako da koristim ruke i kako da pomeram noge. Bili smo na albanskoj obali i tada me je naučio prvim koracima. More je bilo veoma duboko i plašila sam se da će nešto izaći, i posle toga više nikada nisam imala problema sa vodom. Tako me je otac naučio prvim koracima plivanja..."

Čak i tada, nije bilo teško primetiti njen potencijal. Njeni roditelji su neumorno radili na razvoju njenih veština, čak su angažovali i trenera.

Sa velikim entuzijazmom, počela je intenzivno da vežba pet puta nedeljno.

Seća se devojčica sa Daunovim sindromom prvih koraka svojih uspeha, Medina, koju celo Kosovo poznaje kao šampionku u plivanju.

"Ja sam Medina Surduli iz Prištine i imam 29 godina. Usavršila sam se kroz razne aktivnosti, sa različitim angažmanima i osvojila sam mnogo zlatnih, srebrnih i bronzanih medalja. Cela Kosovo me poznaje kao šampionku poput Majlinde Kelmendi. To me čini da se osećam veoma dobro i veoma srećnom što sam šampionka. Imam mnogo medalja, imam zahvalnice, imam pehare. Proglašena sam i sportistkinjom godine 2012.godine."

Medina Surduli je rođena i odrasla u Prištini. Školovanje je završila u Resursnom centru „Perparimi“ u glavnom gradu. Od 2012. godine, kosovska šampionka učestvuje i na međunarodnim takmičenjima. Pet godina kasnije, nagrađena je srebrnom medaljom na Evropskom prvenstvu u plivanju za osobe sa Daunovim sindromom, koje je održano u Francuskoj.

Medina je 2018. godine, na međunarodnim takmičenjima održanim na Kosovu, osvojila dve zlatne i dve srebrne medalje. Medina Surduli je takođe učestvovala na Svetskim zimskim igrama, koje se održavaju u okviru Specijalne olimpijade u Austriji. Tamo je osvojila drugo mesto, a na Kosovu je dobila srebrnu medalju.

Medina je takođe odlikovana Predsedničkom medaljom za zasluge od strane bivšeg predsednika Hašima Tačija.

Pored toga, radila je u udruženju “Down Syndrome Kosova“, u Kosovskom operateru elektroenergetskog sistema, prenosa i tržišta (KOSTT).

Sada radi u štampariji „Blendi Grup “ u glavnom gradu.

“Moj san je bio da postanem trener za decu sa Daunovim sindromom , ali ovo je ostalo samo san.”

Nakon završetka školovanja u Resursnom centru „Perparimi“, Medina se suočila sa diskriminacijom.

Nakon mnogih uspeha na Kosovu i međunarodnim takmičenjima, nije mogla da ostvari svoj san.

“Bilo mi je dosadno tamo [na Fakultetu fizičkog vaspitanja i sporta], više su se brinuli o meni nego o drugima. Zato što znam da plivam, znam da skijam, znam da trčim. Bila sam jako tužna što nisam primljena na fakultet. Uradila sam 20 sklekova i bili su iznenađeni, rekli su ‘ vau , Medina je vešta’. Sanjala sam da budem primljena na Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta. U budućnosti, neka druga deca koja su poput mene dobiju prava na obrazovanje jednaka drugima, kako ne bi ostala kao ja. Sva prava, na poslu, u školi...”

Nakon brojnih uspeha i takmičenja na kojima je osvojila mnoge medalje, odlučila je da sebi postavi izazov borbenim sportom - kik-boksom.

Ona životu poklanja zvukove izvodeći preko 140 dela na klaviru.

“Sviram klavir od 2010. godine i naučila sam prve korake prstiju za sviranje klavira. Čak i u svojoj sobi imam mnogo medalja koje sam do sada osvojila. Kada ih vidim, daju mi osećaj da sam talentovana i da sam šampionka.”

Medina Surduli, koja ima 29 godina, želi da svako dete sa Daunovim sindromom da budu tretirani jednako i da se ne osećaju ograničeno na svom životnom putu.

“Želim da sva deca sa Daunovim sindromom tretiraju kao sva druga deca. Ljudi sa Daunovim sindromom treba da budu obučeni”...

Medina Surduli

Jun 2025

Priča o *Mimozi*

Godina mraka

"Godina mraka" je vreme kada je poslednji put očima videla boje sveta. Takvih je za Mimozu Zejnulahu bilo dvanaest meseci 2012. godine, kada je potpuno izgubila vid.

Ono što joj se desilo usled iznenadnog zdravstvenog problema, nije joj u potpunosti uništilo nadu. Godinu dana kasnije, ustala je mnogo jača. Danas 44-godišnjakinja uspeva da vidi i ostatak sveta, osvetljavajući svaki svoj dan.

Umetnost, poeziju, muziku, glumu... sve je prekinula u godini kada je izgubila vid.

Ispovest Mimoze, koja je u to vreme imala 31 godinu, je potpuno posebna. Kao i dani koje je proživela, puni izazova i poteškoća.

"Godinu 2012. nazvala sam godinom mraka za sebe, jer sam tada bila potpuno i praktično slepa. 2010. godine su počeli problemi sa zdravljem očiju, 2011. godine sam nastavila lečenje, ali nije bilo oporavka, a 2012. me je zatekla skoro 100% slepu. I ovo vreme je bilo najteže u životu koje sam proživela kao osoba, jer, imajući u vidu da sam bila devojka koja je bila veoma aktivna, koja je radila mnogo poslova u isto vreme i imala mnogo snova pred sobom, a onda ostala potpuno u mraku, bilo je izuzetno teško i tada sam se zaustavila i pitala sebe 'kojim putem treba da krenem?', 'treba li možda da odustanem ili da nastavim dalje?" Bila je to izuzetno teška godina za mene, izuzetno duboko promišljanje, a mnogo stvari sam u to vreme radila radi drugih. Možda sam živela radi porodice, radi drugih ljudi, kako bih im dala primer da moraju da se podignu".

Od osmog razreda radila je mnogo volonterskog posla, a prošle godine proglašena je i volonterkom godine u gradu Vitini. Bila je pasivna i skoro izolovana tokom godine kada je izgubila vid, kada se vreme za Mimozu zaustavilo.

"Trebalo mi je vremena da prihvatim sebe, kao da sam pauzirala i nisam se bavila različitim aktivnostima, jer sam jednostavno bila veoma aktivna osoba. Kao da sam stala i nisam želela da se uključujem jer se nisam osećala sigurno ako bih htela da se uključim, a šta ja sada mogu da radim u ovom

stanju u kom sam. I pauzirala sam dok nisam počela da se osećam izolovano. Počeo je da mi nedostaje aktivan život, jer osoba koja je imala veoma aktivan život, a zatim se ograniči samo na posao, a sa posla kući, a iz kuće na posao, kada si slep, imaćeš pratioca koji će te voziti automobilom i dovoditi automobilom. Ovaj deo učinio je da se osećam kao zatvorena osoba – da te odvezu automobilom, dovezu na posao, vrate i ponovo odvezu kući. Imaš manje društvenog života i ovo je počelo da me čini da se osećam izolovano, i počela sam da dozivam razum i da kažem sebi: 'Da li ćeš da pokreneš sebe, da li ćeš da pomogneš sebi i drugima ili ćeš imati posledice?'"

Postepeno je počela da se vraća aktivnostima koje je radila ranije. Nakon završetka rata, Mimoza iz Vitine nije imala mogućnost da nastavi fakultet zbog ekonomskih uslova.

Prošla je godina dana od gubitka vida, dok nije odlučila da postane deo organizacije slepih osoba u Gnjilanu, a zatim da započne i studije Opšte psihologije na Univerzitetu u Prištini.

Pre početka studija, radila je kao medicinska sestra u Glavnom centru porodične medicine u Vitini. San o nastavku fakulteta sledila je upravo nakon što je izgubila vid. A nedavno je licencirana i kao klinički psiholog.

Ona vodi i organizaciju „You can do" (Ti to možeš) čiji je cilj osposobljavanje mladih osoba sa invaliditetom.

Svoj povratak u život povezuje s upisom na fakultet i ispunjenjem starog sna.

"Godine 2013. upisala sam fakultet i na neki način to je bio moj povratak, koji me je, osim što me je probudio iz letargije u kojoj sam ostala i nisam znala šta da radim, ispunio i stari san koji sam čekala da ostvarim, i bio je poput izuzetno velikog emocionalnog stuba. Odluka da nastavim fakultet me je izuzetno podigla i učinila me veoma jakom da nastavim i radim s onim mogućnostima koje imam. Zatim sam imala dobre rezultate i na fakultetu, i angažovala sam se i u drugim organizacijama slepih kao aktivista, kao i uvek, da bih pomogla drugima i da bih im, putem svog modela, ali i pružanjem ruke pomoći, dala onima koji trenutno ne vide svetlost, kao što sam ja imala potrebu godinu dana ranije".

Teške godine pune izazova za ostvarenje sna o studiranju.

Nedostatak literature, diskriminacija i anksioznost da neće imati pratioca za odlazak na fakultet...

"Nikada se nisam brinula kako da naučim debelu knjigu kada je uzmem u ruku, ali glavni problem je bio ko će mi pročitati knjigu da bi bila pristupačna. Jer u to vreme nisam znala da postoji mogućnost skeniranja knjiga. Vremenom, upoznavajući se s kolegama koji su ranije studirali, kada sam se integrisala, sama sam videla da je moguće skenirati knjige i za master je onda bilo mnogo lakše da studiram jer sam imala sve knjige u digitalnom obliku. Ali za osnovne studije (Bachelor) mi je bilo veoma teško, jer je glavni izazov bio pronaći pratioca, osobu koja bi me pratila od doma do fakulteta, što je bio poseban izazov. Uvek sam imala anksioznost da ako me pratilac ostavi, kako ću otići na fakultet i kako ću se vratiti, a drugi izazov je bila literatura, ko će mi pročitati knjigu."

Nikada nije pomislila da odustane, Mimoza je sa "čeličnom voljom" uspela da završi studije, štaviše, sa pečatom uspeha.

"Imaš poteškoće jer ako ti je neko čitao materijal dva sata, moraš da ga preslušaš celih dva sata da bi došao do kraja, dok drugi student može da prelista naslove i pronađe deo kojeg se ne seća. To je bio izazov sam po sebi, čitala sam satima, slušala sam materijale satima da bih još jednom došla do pitanja kojeg se nisam setila, ali imala sam čeličnu volju i nikada nisam pomislila da odustanem. Moj cilj je uvek bio da naučim po svaku cenu, a to kako ću naučiti ili koliko sati ću biti budna nije bio nikakav problem jer sam se budila u 3 ujutru, i kad sam se budila, nastavljala sam da čitam i dolazila sam do mesta gde mi je nedostajala informacija koje se u tom trenutku nisam setila. Tako da se ne bih osramotila pred profesorom i dala netačan odgovor".

I na poslu je morala da se prekvalifikuje/preusmeri, jer je u vreme kada je izgubila vid bila medicinska sestra.

"Na poslu, kada sam izgubila vid, morala sam da se prekvalifikujem da bih uspela da pronađem sebe s novim poslom ili da dam bolji doprinos tamo gde jesam. Jer sam bila medicinska sestra i kada izgubiš vid, i dalje imaš mogućnost da radiš kao medicinska sestra, ali su ti mogućnosti malo ograničenije, jer u Glavnom centru porodične medicine postoje sobe za savetovanje i tu možeš dati svoj doprinos."

Uprkos velikim postignućima, Mimoza se i danas suočava s izazovima. Ona nailazi na velike poteškoće u kretanju, pošto država ne nudi socijalne usluge za slepe osobe.

"Ako nema ko da te prati, ostaješ pasivan. Ali meni pomaže porodica, roditelji, otac, brat, snaja, ko god je slobodan za mene. Država nam nudi smešnu podršku, jer s tom podrškom koju nam je država do sada nudila, ja nikada ne bih uspela da se školujem, ne samo ja, nego niko drugi. Jer kad sam bila studentkinja, država mi je davala 100 evra, zatim 125 i plus 125 evra pratiocu. Pratioc nikada neće doći za 125 evra, jer on gubi dan zbog tebe. I to je pomoć koju ti država daje. Sada dobijamo ukupno 300 evra, 150 evra ja, 150 evra pratilac. Što je ponovo veoma mala i veoma smešna suma, koja je ispod prosečne plate. Pratilac mora da se bavi tobom ceo dan i on ne radi, on ne može da živi sa 150 evra. To je nedostatak, jer na Kosovu slepi ne mogu da se osamostale u smislu da, ako želiš da radiš, moraš da platiš pratioca ili taksi ".

Mnoge neprospavane noći da bi ostvarila svoj cilj, ali i danas ona kaže da ljudi nemaju očekivanja od osoba sa invaliditetom.

„Loša strana društva je što imaju veoma niska očekivanja od osoba sa invaliditetom. Ako se negde predstaviš kao osoba sa invaliditetom, oni te a priori vide kao teret društva dok te ne upoznaju kao osobu. U trenutku kada te upoznaju kao osobu, možda promene očekivanja za ovu kategoriju. Ali u početku su njihovi utisci takvi i ako im ti kažeš da možeš da radiš taj posao, oni kažu 'ne, ti ne možeš', umesto da kažu da su tu za tebe i da ti daju podršku i kada ti kažeš 'ne mogu', oni ti kažu 'da, možeš, jer ja sam ovde da ti pomognem'. Kod nas se dešava suprotno, ti se boriš da izađeš na videlo, a oni ti kažu 'ne, ali možda ne možeš, jer imaš tu poteškoću'."

Mimoza Zejnullahu iz Vitine kaže da roditelji dece sa invaliditetom žive sa anksioznošću ko će se u budućnosti brinuti o njima.

"Da više veruju u te ljude i da im daju priliku. Znam kakav stres i anksioznost imaju majke koje imaju decu s posebnim potrebama, one nikada nisu mirne. One će umreti sa anksioznošću gde će ostaviti decu i ko će se brinuti o njima.
Ovu anksioznost mi moramo da pokušamo da otklonimo tim majkama, da ih uverimo da ako sutra ne budu tu, njihovo

dete će biti dobro. Ja ću se brinuti i država stoji iza toga. Taj posao moramo da postignemo da uradimo kao država i kao institucije.”

Mimoza Zejnulahu

Jul 2025

Priča o *Blerini*

Stihovi srca

“U svakom slovu, reči, stihu, pesmi, naći ćeš me. Ja sam Bljerina koja ostaje budna između korica ove knjige i osmehuje se životu. Dragi čitaoče, svaki put kada prelistaš ovu knjigu, uvek ćeš me naći budnu. Budnu za bolje dane...”

Pisanje u jednoj od knjiga Bljerine Myrtezit

„Rođena sam slobodna i slobodan želim da budem. Ovo je moj san...“

Sedeći u kolicima, sa tri knjige u rukama, Bljerina posmatra decu kako se igraju u blizini parka. Njihova radosna buka podseća je na neka davna vremena, pre nego što je napunila 15 godina – godine kada je sve izgledalo lako, pre nego što joj život otvorio vrata ka potpuno drugačijoj stvarnosti.

Treće dete porodice Myrtezi počelo je da ima zdravstvenih problema i kasnije mu je dijagnostikovana „ mišićna distrofija “, bolest koja mu je onemogućila hodanje.

Priča Bljerine Myrtezi počinje uspomenama iz detinjstva: punim života, mnogo boja i beskrajnih snova.

“Ja sam Bljerina Myrtezi, imam 32 godine. Ovo je moja priča, nisam rođena kao osoba sa posebnim potrebama. Sa 15 godina bila sam primorana da sedim u invalidskim kolicima. Bilo mi je veoma teško da to prihvatim. Bilo mi je teško da to prihvatim, ali uz pomoć društava pokušala sam da to prihvatim. Osnovnu školu sam završila u školi „Dardanija“ u Rakaju, Uroševac, a jednu godinu srednje škole sam završila u Prištini u Resursnom centru za učenje i savetovanje „Perparimi“.”

Ona nikada ne želi da bude tretirana kao osoba sa invaliditetom, čak ni kada je primorana da traži prava i pristup, čiji mu nedostatak otežava život.

Nije mogla da nastavi školovanje, a danas smatra da je nemoguće pronaći posao. Živi samo od penzije koja se dodeljuje paraplegičarima i tetraplegičarima, malog iznosa koji nikada nije dovoljan da zadovolji njene mesečne potrebe.

“Čak ni u invalidskim kolicima nisam stala, nisam stala i nastavila sam. Čak i danas nastavljam isto, ne želim da se osećam kao osoba sa posebnim potrebama. Jer nisam rođena takva, rođena sam slobodna i želim da budem slobodna. Ovo je moj san.”

Stihovi nose težinu svega što Bljerina oseća i želi da kaže. Gubitkom brata, doživela je još jedan udarac u svom životu.

2018. Bljerina je objavila svoju prvu knjigu poezije. „Guxo”, „Endrrat e mia” i „Buzekesh per te nesermen” su tri naslova njenih knjiga.

“2018. godine sam dobio titulu pesnika. Ono što me je navelo da počnem da pišem je moje društvo. Smrt mog brata mi je takođe dala snagu, pomenula sam to više puta, moj brat je bio najjači razlog da se ne predajem, da uspem, da stignem ovde gde sam danas. Teško mi je da govorim i izrazim ono što nosim u srcu, zato sam to napisala. Nisam stala, uvek sam vežbala s nadom da ću jednog dana uspeti.”

Ono što je najviše rastužuje je kada je ljudi oko nje ne prihvataju ili se prema njoj ponašaju drugačije.

“To je zamorna bolest, zamorna jer mi ne dozvoljava da izrazim šta osećam. Kada vidim ljude kako prolaze, čini mi se kao da ne postoje, kao da se sa mnom ponašaju s ignorisanjem, ne znam, to je veoma čudno, ali znam da imam veliko srce i nastavljam, ne stajem ponovo”.

Tridesetdvogodišnja Bljerina Myrtezi iz Uroševaca sada čeka objavljivanje svoje četvrte knjige, koja govori o društvu.

Bljerina Myrtezi

Jun 2025

Priča o *Dritu*

Naše oči govore

Ona svoja jutra počinje u prisustvu zajednice, na mestu gde svi govore njen jezik. Iza tih zidova, svaki pokušaj komunikacije često ostaje uzaludan, a diskriminacija ga čini još težim.

Za Dritu, znakovni jezik je most koji je povezuje sa svetom; kroz njega se oseća ravnopravnom.

Na putu ka Udruženju gluvih u Prištini, vidi stotine ljudi, ali sve je tišina. Tišina se prekida samo kada uđe u prostore koje je često posećivala od 1970-ih.

Majka dvoje dece, Drita Bejtulahu Toprlak je rođena 1950. godine u jednom selu blizu Gnjilana.

Njena majka je bila gluva, dok joj je otac bio logoped, specijalista koji pomaže osobama sa invaliditetom da uče i razvijaju svoje veštine.

Prve korake je napravila u osnovnoj školi "Elena Gjika" u Prištini, zatim u Resursnom centru „Majka Tereza" u Prizrenu, a potom je završila srednju školu u Beogradu.

"Radila sam u štampariji nekoliko godina, posle rata sam počela kao nastavnica u školi „Elena Gjika", nastavnica za gluvu decu. Radila sam i u Udruženju gluvih, istraživač sam znakovnog jezika. Moj muž je bio gluv, imam dvoje dece. Jedno čuje i tumač je znakovnog jezika, a moja ćerka je gluva. U porodici imamo bilingvalnu komunikaciju – dva jezika".

Drita, koja je već dve godine predsednica Udruženja gluvih u Prištini, ceo svoj život je provela zalažući se za prava ljudi iz ove zajednice.

U raznim institucijama, ona se i dalje suočava sa poteškoćama u komunikaciji zbog nedostatka tumača.

"Imala sam mnogo problema, bilo je veoma teško..." U institucijama imam problem bez tumača za znakovni jezik . Prioritet zajednice danas je i dalje pismenost. Već 75 godina postoji škola [Resursni centar „Majka Tereza" u Prizrenu], ali ipak... i mi smo želeli smo da se integrišemo kao i drugi na univerzitetima, dobrim poslovima. Veliki problem je

obrazovanje, vidim ljude koji mogu da čuju i govore, imaju dobre poslove, imaju različite univerzitete. Mi omamo potpuno drugačiji tretman, veliki problem je obrazovanje. Od detinjstva, kada dete dobije obrazovanje, u početku zna da čita i piše, pronalazi sebe. Ali naš obrazovni sistem je veoma slab i uvek nailazimo na prepreke."

Čak i nakon mnogo godina školovanja, nije uspela da ostvari svoje snove.

"Mnogo sam voleo finansije i znam da sam mnogo puta pomagala kolegama jer sam voleo matematiku, mnogo sam je volela. Ali život..." „Uvek ćemo ostati nerazvijeni i izgubiti svoje snove ili dobar posao."

Nikada nije uspela da uživa invalidsku penziju, uprkos tome što je godinama koristila legalan put. Osećala se diskriminisano i isključeno kad god bi srela ljude van svoje uže porodice.

"U porodici, kada smo sedeli ne samo kao bliski članovi porodice već i drugi, uvek nismo imali pristup informacijama. Dobili smo neke vrlo kratke informacije 'jesi li dobro, kako si, dobro', i toliko više nije bilo razgovora na znakovnom jeziku. Osećala sam se isključeno i diskriminisano. Kao u udruženju gde se osećam veoma dobro sa svojom zajednicom, nigde. Veoma sam zadovoljna kada uđem u svoju zajednicu."

Sedamdesetpetogodišnja žena koja živi u Prištini ponosna je na svoj znakovni jezik, najjače oružje koje je imala tokom života.

"Sećam se jednom kada sam bila sa mužem, oboje gluvi, ljudi su stajali tamo i čudno nas gledali, šta su ovi ljudi koji govore znakovnim jezikom. Čak su se i iznenadili kada su videli mog muža kako vozi, svuda u svetu čak i gluvi ljudi voze. Glavno je da oči služe za gledanje, mi jezik imamo. Dobijamo informacije iz očiju. Naše oči govore."

Pokretima ruku i izrazima lica, ona „podiže svoj glas“ za dvojezično obrazovanje, govoreći: *„Ne dozvolite da mladi ljudi gube kao što smo mi gubili. Ovo obrazovanje mora da se desi, inače će zajednica gluvih ponovo završiti nepismena.“*

Drita Bejtulahu Toprlak

Jul 2025

Intervju je obavljen uz pomoć tumača. Rukije Gaši

Priča o *Fjoli*

Poslednje slike

U svom sećanju čuva poslednje slike u boji. To su portreti članova porodice, kuća u kojoj je odrasla i ulice grada koje joj se uvek predočavaju u mislima. Poslednji put kada je mogla da ih vidi bio je 2005. godine, još dok nije završila studije.

"Iz jednog prelepog sveta punog boja prešla sam u jednu tuđu dušu", tako opisuje Fjola Muhadžiri Agušoli period nakon gubitka vida. Sebe tada pamti kao zatvorenu i bez volje za život, ali to stanje nije dugo potrajalo. Gubitak vida u dvadesetoj godini nije joj zaustavio snove, već je njenom životu dao novo značenje.

Dan započinje zahvalnošću što joj noge dodiruju zemlju, a ruke pripremaju hranu.

„Gubitak vida ne znači gubitak sveta. Možda ja ne mogu da vidim, ali sam veoma zahvalna što moje noge dodiruju zemlju, što moje ruke mogu da uzmu čašu vode ili da umiju lice ujutru. Videla sam da ima onih kojima je teže i zato sam zahvalna. Odatle počinje moj dan – zahvalnošću i planiranjem šta ću da radim danas, počevši od poslova, pa zatim doručka, ručka, večere, a ne zaboravljam ni pisanje"...

Fjola je dijabetesom bila dijagnostikovana još u trećoj godini života. To joj je 2005. godine izazvalo slepilo.

"Rođena sam u Đakovici 1985. godine i detinjstvo, školovanje, sve sam završila do dvadesete godine u svom rodnom gradu, u Đakovici. A posle 2005. godine, kada se moj život promenio, iz jednog prelepog sveta punog boja prešla sam u tuđu dušu, gde neko vreme nisam osećala ni samu sebe. Sve je teklo dobro do moje dvadesete godine. Tada su počeli problemi sa vidom i potpuno sam ga izgubila. Ostala sam mirna, ali taj mir nije bio mir čoveka koji je spokojan – jednostavno sam se osećala bezvredno. Srećom, duša mi je vrisnula i rekla 'ustani', 'probudi se', 'moraš da živiš' i 'vredi živeti uprkos svim izazovima koji su me pogodili."

Porodica, okruženje i prijatelji tada su bili snažan oslonac Fjoli da se vrati u život. Ipak, ona se nije osećala ravnopravnom zbog udarca koji je pretrpela.

“Ja sam veoma aktivna osoba i cenim i sekundu, a kamoli minut, sate i dane. Svaki trenutak sam uživala i radila da bih postigla ono što sam želela. Udarci tih životnih izazova koji su me naterali da budem slepa osoba, naveli su me da potcenjujem samu sebe i da mi se činilo da sam bezvredna.”

To stanje nije trajalo duže od šest meseci, ali je za Fjolu sve gotovo počinjalo iz početka.

“Počela sam iznova da učim stvari koje su mi bile potpuno nove. Često je u meni govorila ona mala Fjola i govorila mi: ‘eto, još jedan novi život se rađa u tebi’ i ‘ti sada učiš kako se priprema hrana, kako se obavljaju svakodnevne stvari i kako se živi dalje’.”

Vid je izgubila posle tri godine studija i nije uspela da završi fakultet.

“Na pola sam ostavila život one Fjole u dvadesetoj godini – u njenom vrhuncu, kada sam imala mnogo snova, ambicija i želja. Mislila sam da ne postoji granica da ih ostvarim. Ona Fjola tada je umrla – ne zato što je ostala na pola puta, nego što je umrla i ponovo se rodila jedna nova Fjola.”

Na jednoj stolici u dnevnoj sobi Fjola Muhadžiri-Agušoli provodi najveći deo vremena.

Do sada je napisala na stotine stranica, kroz koje motiviše sve slepe osobe.

Uprkos brojnim teškoćama, vratila se svom starom interesovanju – pisanju. Pre pet godina učestvovala je u knjizi sa još jedanaest koautora, koja nosi naslov “Granice čekanja”. Godinu dana kasnije i sa jednom poetskom prozom u knjizi “Beli redovi”.

Nekoliko godina nakon što je izgubila vid, u autobiografskoj ispovesti, Fjola je napisala svoj prvi roman “Ruža koju oluje ne uvenu”.

“Počela sam da pišem deo po deo jednu knjigu za koju sam mislila da će biti sa pričama. Nakon što sam započela sa ‘Noći Kanagjeća’, pomislila sam zašto ne bih pokušala da napišem svoj život pre rođenja, pre dolaska na svet do braka.

Počela sam sa pričama, ali nisam se njima zadovoljavao, jer sam želelo sve, želeo sam da citiram reči, reči su postajale redovi, redovi stranice, iako nisam mislio da će ovo biti motivaciona knjiga za druge koji su iza mene. Tako da sam završio u autobiografskom romanu koji je promovisan 2023. godine, ali pre toga sam objavio knjigu poezija 'Kraljica noći' 2022. godine. To je bila prva autorska knjiga 'Kraljica noći' sa poezijom. Zatim je usledila 'Ruža koju oluje ne uvenu', nazvao sam je tako jer me moja preminula baka nikada nije zvala mojim imenom, već 'ruža bake'."

Napisala je i još dve knjige sa pričama – "Oprosti, dušo" i "Oprosti, dušo II", svaka sa po 12 priča, sve zasnovane na stvarnim događajima.

"Inspiraciju sam u početku dobijala noću, jer sam tada imala dosta aktivan život i nisam imala prostora kao sada. Živela sam u zajednici sa mnogo članova porodice, pa je noć bila moj duhovni mir i trenutak kada se budi muza. Kasnije, u svojoj novoj kući, imala sam mogućnost da pišem kad god sam osećala potrebu i kada bi došla inspiracija."

Svoj put je osvetlila pisanjem, ali se na gradskim ulicama i dalje ne oseća sigurno. Od porodice i okoline ne želi sažaljenje, već poštovanje.

"Ja, besmisleno držim beli štap u rukama, kada nemam prostora da hodam. Nemam sigurnosti da izađem sama, nikada je nisam imala. Svaki put sam hodala uz nekog člana porodice, ili većinu vremena taksijem ili s nekim iz porodice. Jer se ne osećam sigurno ako sam sama na ulici u gradovima Kosova. Nemam sigurnosti gde da hodam čak ni u banci kada odem, po bolnicama ili u klinički centar, gde god da sam, ne znam kuda da se okrenem jer nedostaju oznake za slepe, kao što nedostaju i za kolica, ljude koji su u kolicima i za mnogo toga. Ovo bi trebalo da bude prioritet kako bi se olakšalo osobama sa invaliditetom da budu slobodne da žive život, a ne da budu stalno zavisne od roditelja ili članova porodice, jer na kraju krajeva, i oni imaju svoj život i postaje to ponekad previše."

Fjola Muhadžiri Agušoli ne želi da zaostaje ni u čemu, zato traži od institucija podršku kako bi mogla da živi kao i ostali.

“Neka nas institucije podrže u pogledu infrastrukture, tehnologije, opreme koja nam je potrebna u svakodnevnom životu. Ima mnogo toga, naša zemlja je daleko iza onoga što sam imala prilike da doživim u Švajcarskoj ili u Italiji”...

Fjola Muhadžiri Agušoli

Jul 2025

Priča o *Vjolci*

Staza pobede

“Ovde, u Taukbašči, izlazim svakog jutra po dva sata, dešava se da izađem i dva puta dnevno, ujutro i uveče, i treniram radeći vežbe. Ovde treniram pre takmičenja, ali izlazim i kada nemam takmičenja, da ne bih bila pasivna...”

Uz pomoć točkova invalidskih kolica, svakog jutra pravi korake ka velikim dostignućima. Uprkos fizičkoj nemogućnosti, svaki uspeh je učinila mogućim.

Dva puta dnevno, po dva sata, Vjolca Hodža prolazi stazom za hodanje i trčanje u parku Taukbašča u Prištini. To je najbliži prostor u kojem ima mogućnost da trenira za atletska takmičenja.

Izuzetan uspeh pedesetčetvorogodišnje atletičarke svedoči se i kroz desetine olimpijskih medalja. Sport je atletičarki u invalidskim kolicima dao motiv i volju da nastavi dalje, uprkos teškom životu i brojnim diskriminacijama.

Ona živi sama u Prištini u iznajmljenom stanu, dok se njena porodica nalazi u Uroševcu. Vjolca se budi sama, brine o mestu gde živi i priprema hranu.

“Kada sam bila šestogodišnjakinja, zbog visoke temperature ostala sam u invalidskim kolicima. Detinjstvo se nastavilo po bolnicama, zatim sam se vratila kući, izazovi su uvek bili prisutni”.

Od tada se suočavala sa ograničenjima, diskriminacijom i nasiljem (bulizmom) od strane okoline u kojoj je živela.

“Posebno pre rata, imala sam izazova jer su me gledali sa prezirom kada bih izašla. ‘Gle je kako izlazi s kolicima’. Te reči su učinile da se osećam... jako mi je teško bilo. Imala sam izazova, ali i porodica je imala izazova. ‘Zašto je puštate da izlazi’, ‘Zašto je puštate’. Oni [moji] su im rekli da ‘svako gleda svoja posla’, ‘ovo je od Boga i ćerku nećemo držati zatvorenu’”.

Vjolca Hodža, koja je od detinjstva u kolicima, nije imala mogućnost da se školuje. Kaže da je tako nešto pre rata bilo nemoguće za osobe sa invaliditetom.

Njeno putovanje ka šampionki počelo je 2000. godine. Danas je pobednica mnogih maratona organizovanih u zemlji.

"Nisam imala priliku da se školujem jer je pre rata bilo tako da osobe u kolicima nisu imale kako da uđu u školu. Počela sam da se bavim sportom odmah posle rata, prvu trku sam imala u Đakovici. Zatim, kada je počeo maraton, nastavila sam sa maratonom, kao i zajednica koja je organizovala policijsku školu. U početku je bilo teško, ali kasnije treninzima – jer je ovde na Kosovu malo teško jer nema prostora za treninge, a za osobe sa invaliditetom je još teže".

Sport je pomogao Vjolci da prevaziđe skoro svaki izazov, ali i svaku tešku situaciju u kojoj se našla. Prošle godine je mnogo radila na sebi kako bi učestvovala i na Olimpijskim igrama „Pariz 2024", gde joj je malo nedostajalo da bude deo liste.

"Prve nagrade su bile 2005. godine na maratonu u Prištini i u Vučitrnu. Ali, za mene nikada nije bila važna nagrada, koje mesto zauzimam, važno je bilo učešće. Imam 20 nagrada koje sam osvojila do sada, kada ih vidim osećam se ponosno. Sport mi je mnogo pomogao, ali najviše sam imala podršku porodice. Glavna je porodica i da imaš njihovu podršku".

Sportom je prevazišla svaku granicu, ali i danas nailazi na poteškoće da priđe kolicima mnogim institucijama.

"Veoma je teško, ražalostim se kada ne mogu da završim neki posao, pogotovo u Centru za socijalni rad, osobe sa invaliditetom tamo imaju najviše posla, a tamo nemaš pristup uopšte".

Pedesetčetvorogodišnjakinja se suočava i sa finansijskim poteškoćama. Država joj nudi socijalnu pomoć od 435 evra, ali Vjolci to nije dovoljno da pokrije mesečne troškove.

"Socijalna asistencija koju trenutno primam je 435 evra, nije dovoljna ni za šta, ali zahvaljujući porodičnoj podršci, živim u iznajmljenom stanu u Prištini i plaćam 250 evra. Da nije porodice, ne bih uspela da stignem ovde gde sam sada".

Atletičarka u kolicima traži od institucija podršku za sve osobe sa invaliditetom, posebno za one koji žele da se bave sportom.

“Država da podrži više osobe sa invaliditetom, onima koji imaju penziju 150 evra, da im plate i asistenta. Porodicama osoba sa invaliditetom kažem da osobe koje imaju volju da se bave sportom ne treba da se sprečavaju”.

Vjolca Hodža je otvorila vrata paraatletskog kluba „Dardania”, koji ona vodi, za sve one koji imaju sklonosti ka atletici.

Vjolca Hodža

Jun 2025

Priča o *Dževrijeu*

Mali tragovi

“Bože, samo mi ruke ostavi i daj mi snagu da idem na posao”...

Svaki njen dan počinje molitvom za zdravlje. Strah i nesigurnost je prate svuda, a usamljenost joj je stalni saputnik. Umorna od života i narušenog zdravlja, ona ipak mora da radi kako bi obezbedila koru hleba. Brine i o svojoj braći – oboje sa invaliditetom.

Niskog rasta, Dževrije Borovci iz Kamenice godinama je tražila posao. Pedesetjednogodišnjakinja se neprestano suočava sa izazovima i predrasudama zbog svog fizičkog izgleda.

“Išla sam u školu 12 godina, ali su me stalno zadirkivali – deca, komšije, svi. ‘Vidi je, mala, mala kao kliker’. Mnogo me je to pogađalo. A kad sam išla da tražim posao, čim bi me videli ne bi ma primili. Jedna mi je čak rekla: ‘Ti nisi osoba koju tražimo’. A ja sam joj rekla: ‘Tražiš li manekenku ili nekog da ti obavi poslove?’”

Već pet godina živi u Prištini. U početku je radila kao krojačica, a danas je zaposlena u fabrici toalet papira i papirne ambalaže „Freesia“ u Lipljanu – firmi koja zapošljava osobe sa invaliditetom. Fabrika je udaljena dvadesetak kilometara od Prištine.

Njena ispovest govori o izazovima, slabom zdravlju, brizi za braću i o stalnim uvredama i predrasudama iz okoline.

Pored nanizma, sindroma koji sprečava normalan fizički rast, pati i od osteoporoze – bolesti koja joj je oslabila kosti i izaziva stalne bolove.

“Život mi nije bio lak. Kao osoba sa invaliditetom bila sam ismevana, ponižavana, odbacivana od ljudi. Teško je, i kući isto, snaja, brat... Teško. Imam dva brata, i oni su sa invaliditetom. Ostali su sami, jer su nas snaja i brat napustili. Morala sam da dođem u Prištinu da radim, da izdržavam sebe i da pomažem braći u Kamenici. Teško je – plaćam kiriju, bolesna sam od osteoporoze, kosti su mi vrlo oštećene, imam i visok holesterol, masnoće u krvi, probleme sa kičmom. Ali moram biti jaka. Moram da radim, da jedem, da se obučem, da idem i vraćam se s posla i da održim sebe i pomognem braći.”

Detinjstvo joj je bilo teško, i zbog siromaštva i zbog uslova u kojima je odrasla kao deseto dete u porodici.

“Bili smo desetočlana porodica... Brat je živeo s nama sa ženom i decom, pa nas je ostavio. Morala sam sama da tražim stan, da nađem posao, da radim i izdržavam sebe i braću. Oni su bolesni, koriste lekove, moram da spremam za zimu drva, sve.”

„Sabrala sam se, znala sam da moram da preživim, da radim, da živim nema ti druge...”

Žena niskog rasta živi s tugom što nije uspela da završi školu i postane lekarka – san koji nikada nije ostvarila.

“12 godina sam išla u školu, a potom nisam imala mogućnosti da nastavim iako sam imala veoma veliku želju da nastavim školovanje, a i sada sam pokušala pre četiri godine da nastavim školovanje i da se upišem na fakultet, ali nisam uspela za četiri poena da budem primljen. Ali i teško, ne verujem da bih uspela, jer radim. I vidim da se mnogo umaram.”

Plaši se i dok hoda ulicom – kaže da joj noge često popuste.

“Izlazim na kraj s velikim teškoćama, a plaćam kiriju. Kako sam bolesna od bolesti kostiju, mogu da mi otkažu noge i da ostanem na ulici, čak i da ne mogu više da ustanem. Veoma često mi se dešava, ali kada pređem ulicu ispred automobila, jako me zaboli noga. Ako ne usporavam i ne budem pažljiva dok hodam, mogu da slomim nogu i ostanem. Ko će da me gleda? Ko se brinuti o meni, ja jadnica sama.”

Od države prima svega 120 evra mesečno kao osoba sa invaliditetom.

Kroz suze priča o životu koji vodi kao sama u Prištini, sa velikom brigom da obezbedi prihode za svoja dva brata sa invaliditetom u Kamenici. Njih posećuje svake nedelje i donosi im i hranu.

“Teško je izdržati, kirija, put jedan evro da idem i jedan evro da se vratim, kirija 250 evra. Struja, voda, smeće, održavanje, vrlo malo mi ostaje, ja čak i lekove koristim. Samo lekovi koje koristim koštaju 100 evra i više. Ako ih ne koristim, telo mi ne funkcioniše...Teško je, jer te zlostavljaju čak i u auto-

busu, prave probleme, ne ovako, ne onako. Došlo je veoma teško vreme, težak život. Ljudi vas ne razumeju."

Xhevrije, deseto dete u porodici, nema nikakvu pomoć. Noćima ne spava – brine kako će platiti kiriju i ko će se o njoj brinuti u starosti.

"Pozivam ljude da mi nađu neko rešenje za stanovanje, da ne moram da strahujem kako ću platiti kiriju. Stalno sam pod stresom da ću negde na ulici pasti i da ću ostati nepomična, ko će mi platiti kiriju i ko će se brinuti o meni. Svakog dana se plašim i stalno sam pod stresom kada će mi gazda reći 'oslobodi mi stan'. Pre mesec dana mi je rekao 'oslobodi mi stan jer ću ga renovirati'. Kako da pronađem stan, šta da radim, kako da prenesem stvari. Bolestna, nemoćna, sama."

Njene svakodnevne molitve su da ima zdravlje i snagu da radi. Od institucija i okoline traži bar jednu sobu za život.

"Samo da imam krov nad glavom, jednu sobu. Da ne brinem kako ću platiti kiriju. Možda ću moći da radim još pet, deset godina – zavisi od zdravlja. Samo jedno sklonište, da ne moram da strepim zbog kirije. Kažem: Bože, samo mi ostavi ruke i daj mi snagu da idem na posao."

Dževrije Borovci

Jul 2025

Priča o *Emi*

Koraci ka medalji

Vreme je za nju izgubilo značenje, a dani i noći su postali jedno. Boravak samo kod kuće pogoršava njeno emocionalno stanje.

Nakon dvanaest godina školovanja, Ema Kabaši je skoro odustala od svojih snova, u nemogućnosti da pohađa fakultet. Ovo je priča o devetnaestogodišnjakinji iz Kosova Polja, kojoj je dijagnostikovano blago zaostajanje u razvoju. Šampionka u skijanju, uprkos mladim godinama, seća se svog detinjstva sa velikim emocijama.

To pokazuje da je dugo vremena bila depresivna zbog ugnjetavanja i isključenosti koje je doživljavala od svojih vršnjaka.

Ema Kabaši je rođena 4. januara 2006. godine. Do desetog razreda je pohađala školu "Mihail Grameno" u Kosovu Polju, jednu godinu u stručnoj školi „Minatori", a zatim u Resursnom centru "Perparimi".

"Društvo me je mnogo maltretiralo. Govorili su mi 'ne radiš ništa, samo onako dolaziš u školu. Nemaš stan ni kuću'. Govorili su mi 'tvoje lice ima akne'. Čak i tada sam išla kod psihologa, rekla sam psihologu da me jako maltretiraju, rekli su mi 'imaš loše lice sa aknama'. Tada sam rekla roditeljima da mi što pre promene školu jer sam se u osnovnoj školi lepo provodila, ali u srednjoj školi, u stručnoj školi 'Minatori', tamo sam se jako loše osećala, dolazilo mi je da plačem."

Emin život se malo promenio nakon što je premeštena u Centar za učenje i savetovanje "Perparimi", mesto gde deca sa smetnjama u razvoju, intelektualnim i višestrukim, dobijaju obrazovno-vaspitnu uslugu. Tamo kaže da su počeli da se čuju njeni stavi, a da su se istakle i njene veštine..

Kimete Bekaj, nastavnica fizičkog vaspitanja, primetila je Emine skijaške veštine. Njen naporan rad ju je doveo do uspeha.

"Ema je bila izvanredna. Primetila sam potencijal na Brezovici u skijanju, počela je sa prvim elementima, planinskim hodanjem i padinama. Kada je ušla u drugi deo, Ema je bila veoma uspešna. U Torinu ove godine je takođe osvojila srebrnu medalju. Ema je pet puta bila nagrađena na nacionalnim skijaškim takmičenjima."

Prethodno je devojka iz Kosova Polja prošla kroz tešku fazu depresije.

“Naterali su me da se osećam jako loše, zato sam i upala u depresiju. Jer kada sam depresivna, moje telo se trese, sa jednom lošom rečju koju mi neko kaže, osećam se jako loše. Osetljiva sam, odnosno na svako maltretiranje koje mi neko čini, bilo da je to od društva ili od nekoga koga čak ni ne poznajem. Ali moja porodica me podržava i štiti svaki put.”

Nakon završetka dvanaestog razreda, devetnaestogodišnjakinja ostaje kod kuće. Njena velika želja je da pohađa fakultet kao njeni vršnjaci. Ali to izgleda nemoguće...

Ovo takođe duboko pogađa njenu majku, Zejniju, koja živi sa brigom gde će njena ćerka završiti nakon što ona umre.

“Postavila sam pitanje Eminim nastavnicima i direktoru: ‘ Ema završava srednju školu, šta je sledeće za ovu decu kojoj je potrebna podrška dok ne dođe vreme da steknu samopouzdanje, da se zaposle.’ Dok smo mi je u redu, ali šta kada nekima nedostaju roditelji, nema drugih puteva, niti obrazovanja niti zaposlenja, za nas je to glavna briga, gde će se ti ljudi zaposliti, gde će naći sebe u budućnosti. Veoma je teško...”

Žena u pedesetim godinama takođe govori o finansijskim teškoćama sa kojima se suočavaju kao porodica i nemogućnosti da se Ema leči na vreme.

“Za mene kao majku, bilo je veoma teško, bila sam nezaposlena, moj muž je bio nezaposlen, nismo imale prihoda za život. Bilo je potrebno lečenje, bilo je potrebno više da bi se istražio njen slučaj. Bilo je nemoguće, živele smo na jednom mestu, posle rata smo bili bez prihoda, bez ičega. Imali smo tri lekara, psihologa, ali nisu imali priliku da saznaju više.”

Za majku Zejniju, svaki dan je bolan i težak kada vidi svoju ćerku kako ostaje gotovo izolovana kod kuće.

“Bila je jako maltretirana, nije imala podršku. Nije bila spremna devojka, nije imala samopouzdanja da slobodno izlazi sa prijateljima, sama, usamljena, svaki put je plakala. Ove teškoće se nastavljaju, bez institucionalne podrške i svega toga. Devojka mi često kaže ‘šta da radim, gde da se

zaposlim', ja nemam dobre uslove da joj uvek ispunjavam zahteve. Svaki put kada izađe, pita gde da uzme, nemamo prihoda.

Sve vreme, majka i ćerka ostaju zajedno, jer se Zejnija plaši da će Ema biti zlostavljana od okruženja. Ona poziva državu da obuči njenu ćerku za zaposlenje.

Sama Ema svakodnevno se moli da će imati priliku da nastavi sa sportom i jednog dana postane dečji trener skijanja.

Ema i Zejnije Kabaši

Kimete Bekaj

Septembar 2025

Priča o *Arditi*

Boje unutrašnjosti

U svakom njenom živopisnom delu krije se tiha poruka. "Ne sudite nam po izgledu, veoma smo sposobne", kaže Ardita Biljali, koja je tugu i očaj transformisala u stvaralaštvo.

Svaki detalj koji stvara svojim rukama gotovo je priča unutrašnjosti. Ne samo mali izvor prihoda za njenu porodicu, već su za nju rukotvorine poseban oblik terapije i nade.

Prepreke, teškoće i mnogi snovi koji su ostali neostvareni... To su uspomene iz detinjstva dvadesetšestogodišnjakinje iz Kosova Polja, koja pokušava da savlada svaku prepreku uz pomoć svojih invalidskih kolica.

Od rođenja joj je dijagnostikovana spina bifida, urođeni problem kičme koji joj je potpuno onemogućio hodanje.

"U školi sam imala poteškoće, jer tokom vremena dok sam pohađala osnovnu školu, trebalo je da me 'hopa' uzme društvo, za šta sam im veoma zahvalna što sam pohađala nastavu na drugom spratu. Od detinjstva sam veoma ljubazan tip prema ljudima, želim da ih zagrlim, da budem s njima, da komuniciram. Imala sam teškoća da pristupim mnogim objektima jer nije bilo mogućnosti za nas, osobe sa invaliditetom. U mnogim objektima nema pristupa za nas sa invaliditetom, tako da nam onemogućava da idemo na neko mesto i uvek nam je potrebna asistencija, ali ja uvek imam majku pored sebe da mi pomogne."

"Ne vole život samo oni koji se kreču i trče", kaže Ardita, devojka koja je bila primorana da prekine školovanje zbog nedostatka finansijskih uslova i prepreka u objektima.

Iako je iza sebe ostavila mnoge snove, naučila je da živi u teškoj stvarnosti ali sa neiscrpnom maštom.

"Nažalost, nisam mogla da nastavim školovanje zbog nedostatka pristupa objektima. Želela sam da postanem učiteljica. To je ostao san i ostala je neostvarena želja za mene. Takođe, bila mi je potrebna pratnja blizu sebe i rekli su mi 'ako želiš da nastaviš školovanje, moraš imati pratnju, moraš je platiti sama'.. A kako da platim pratioca sa 150 evra ili 180 evra. Država i naše institucije takođe moraju da shvate da nam

moraju omogućiti da imamo nekoga kako bismo i mi mogli da nastavimo svoje živote kao drugi koji hodaju i kreću se. Jer i mi imamo snove, i mi imamo svoje ciljeve. Ljudi moraju da znaju da i mi volimo život, ne samo oni koji trče, hodaju i kreću se. I mi možemo da uspemo ako imamo bar malo nečije podrške."

Tokom dana, nedelja i meseci, njen svet je bio ograničen na četiri zida i tamu. Uprkos velikoj želji da ima prijatelje oko sebe, naučila je da bude sama.

"Prošla sam i kroz depresiju, dve godine nisam želela ni da izađem iz kuće, činilo mi se da je sve mračno za mene, ništa za mene nema vrednost. I postepeno sam dobila medicinsku pomoć – psihološku i mnogo mi je pomogla da izađem iz te tame, jer sam se plašila da neću uspeti. Plašila sam se da šta god da uradim više nema vrednost, niko me više ne ceni. Nisam želela ni da izlazim iz kuće, ni da budem s ljudima."

Iz unutrašnje tame, Ardita je pronašla svoje svetlo u rukotvorinama. Čak i tada ju je okolina duboko povredila, jer kaže da nije dobila nikakvu podršku.

"Reči koje su me najviše povredile bile su kada sam počela da se bavim rukotvorinama kako bih pomogla svojoj porodici, kako za svoje potrebe, tako i za majku, koja je malo bolesna. Čula sam ljude kako mi govore: 'Ti si invalid, zašto se baviš ovim poslom' Veoma mi je teško da čujem ove reči, ali sam ih uvek prihvatala sa osmehom, sa svojom pozitivnošću, i govorila: 'Čime god me je Bog iskušao, prevazići ću to.' Radim ovaj posao već deset godina i uspela sam."

Nikada nije imala priliku da ostvari svoj san da postane učiteljica, ali danas se moli da jednog dana otvori radionicu za decu sa invaliditetom. Prihodima koje zarađuje od svojih rukotvorina, ova dvadesetšestogodišnjakinja uspeva da pokrije troškove lekova i pomogne svojoj porodici.

"Od detinjstva, ali i danas, sanjam da imam svoju radionicu i da zapošljavam lju de sa posebnim potrebama, kako bismo mogli drugima da pokažemo da to možemo, da volimo život, da volimo rad. Pravim priveske za cucle za decu, priveske za ključeve i krune, narukvice i trake za male devojčice. Ovim poslom se bavim da bih pomogla svojoj porodici. Trudim se da taj novac iskoristim da kupim lekove za sebe i roditelje."

Ardita Biljali, koja je najstarije dete u ovoj porodici, ne radi. Njenoj majci je to takođe nemoguće, jer mora stalno da bude sa njom. Jedina pomoć koju država nudi dvadesetšestogodišnjakinji je pomoć od 150 evra, što nije dovoljno ni za šta.

"Država mi pomaže sa 150 evra, šta mogu da uradim sa 150 evra? Šta osoba sa invaliditetom može sebi da priušti sa 150 evra? Tu su lekovi, tu su druge stvari, tu je lečenje, tu je ishrana. Država treba da ima na umu da nam omogući i da se zaposlimo negde, da nam omogući pristup objektima. I mi možemo da radimo, a ne da, na primer, kažu da vam dajemo 150 evra i živite sa tom sumom. 150 evra za nas osobe sa invaliditetom nisu dovoljni."

Devojka koja je ostavila mnoge snove iza sebe moli ljude da ne sude o njenim sposobnostima po izgledu.

"Po našem izgledu, može se činiti da smo nesposobne kao što neki misle, ali smo veoma sposobne", kaže Ardita, koja traži podršku od države i moli se za bolji život.

Ardita Bilali

Jul 2025

Priča o *Arti*

U senci majke

“Svaki roditelj želi da mu dete bude školovano”...

Nakon završetka dvanaestog razreda, Nurijina ćerka je ostala kod kuće, praćena sećanjima iz školskih klupa. One je prate svuda, zajedno sa neostvarenim snom da nastavi fakultet.

Žena koja je nakon smrti muža ostala jedini stub porodice, živi samo sa Artom, koja je nakon rođenja imala zastoj u razvoju.

Ceo život jedna pored druge...

Majka četiri ćerke i jednog sina živi sa strahom ko će se, nakon njene smrti, brinuti o najmlađem detetu, 34-godišnjoj ćerki. Jedina pomoć koju joj država nudi je 120 evra, za koju je godinama morala da sledi čak i pravne puteve.

Četiri godine je čekala da čuje makar jednu reč iz Artinih usta, ali uzalud. U to vreme je bilo malo informacija o tome o čemu se radi, čak nije znala ni gde da je pošalje na lečenje.

“Arta, dok nije napunila dve godine, nismo primećivali ništa kod nje, kada je napunila dve godine primetili smo da čuje, jer je bila napolju i kada sam je zvala, tada smo znali da čuje. Muž mi je tada bio u Nemačkoj, preko novina sam je poslala s ocem kod jednog doktora za decu koja ne govore. Poslala sam je i doktor mi je rekao ‘neće govoriti četiri godine’, i četiri godine nije progovorila nijednu reč. Doktor mi je rekao da će, kada počne da govori, reči izgovarati vrlo retko.”

Nurije Avdyli, 66-godišnjakinja iz Glogovca, živi u naselju “Dardania” u glavnom gradu od posleratnog perioda.

Retki su slučajevi kada tako govori o svom životu, iako joj lice jasno govori o patnji koju je proživela.

“Posle toga više je nisam vodila kod doktora, jer kao što mi je on rekao, nisam mogla ni da je upišem u prvi razred jer je bio rat, situacija se pogoršala, jer je u Glogovcu počelo, pa u Prekazu i tamo dalje. Kada se rat završio, došli smo ovde u Prištinu jer su nam sve stvari izneli iz stana, odvela sam je kod doktora, logopeda u bolnicu na šest meseci, dva puta nedeljno, a on mi je rekao da pošaljem ćerku u specijalnu

školu 'Përparimi'. Slao sam je tri godine jer nije bilo prevoza, posle tri godine je došao autobus i preuzeo je i odvezao."

Majka Nurija drži oči uvek uprte u Artu, iz straha da je neko ne zloupotrebi.

"Bilo je teško jer sam bila zabrinuta što je devojčica, i za sina sam bila zabrinuta, ali sin je drugačiji, devojčica je drugačija. Jer je došlo veoma teško vreme. Ne dozvoljavam joj da izađe sama, ne zato što ona ne zna, već je situacija takva da se plašiš da izađeš".

Država nudi samo 120 evra penzije, što nije dovoljno ni za šta. Da bi preživele, pomažu im drugi članovi porodice.

"120 evra je penzija, da nemam ćerku, sina i ćerku u inostranstvu, ne bismo uspeli ni sa čim".

Nuriji je suprug umro pre petnaest godina. Od tada se bavi 34-godišnjom ćerkom. Arta je veoma samostalna, ali bez pratioca ne može, kaže Nurija.

"Arti su ukinuli penziju kada je napunila 18 godina, tri godine je počela da prima penziju i ukinuli su joj je. Sedam puta sam išla u službu socijalne pomoći i rekli su mi da nemam dokaza, rekla sam im 'pa dovešću ćerku u kolicima, možda je to dokaz'. Osam godina nije primala penziju, poslala sam dokumente na sud, zatim sam dobila slučaj i prima penziju već dve godine".

Žena od oko sedamdeset godina je nekoliko puta išla u markete i različite prodavnice da se raspita o zapošljavanju Arte. Ali bez uspeha. Poteškoće u govoru joj onemogućavaju zapošljavanje, kako kaže Nurija.

"U Dardaniji su mi marketi, prodavnice, vrlo blizu i raspitala sam se za zapošljavanje Arte, problem je samo kod cena, razgovarala sam sa menadžerima. Problem je što ne izgovara sve reči, neke ostavi na pola".

Arta Avdyli je pohađala nastavu u Resursnom centru za nastavu i savetovanje "Përparimi" do dvanaestog razreda. Nastavnica Fizičkog vaspitanja je primetila, Kimete Bekaj da njene sposobnosti prevazilaze svaku granicu.

“Arta je izuzetna u atletici, košarci i fudbalu. Na regionalnim takmičenjima je odlikovana zlatnim medaljama za trčanje najmanje pet ili šest puta. Dok je u fudbalu, odlikovana 10-15 puta.”

Dok jednu od njih drži oko vrata, Artino lice blista poput srebrne medalje kojom je nekada odlikovana. Desetine takvih su dokazale da ima izuzetne sposobnosti.

“Bilo je veoma lako da primetimo veštine Arte Avdyli, jer nakon regionalnih i nacionalnih takmičenja, na regionalnim smo uvek pobeđivali u jednostavnim elementima od trčanja, skakanja, a i kod Arte sam primetila veštine u brzini, brzina joj je urođena. Zato se Arta sa prvih takmičenja na kojima je učestvovala 2007. godine u Kini, vratila sa srebrnom medaljom koja nas je mnogo obradovala. Vremenom sam videla da kada su muškarci igrali fudbal, kada smo imali takmičenja, imala je želju da se uključi, a nama specijalna olimpijada dozvoljava i ženama i muškarcima da igraju zajedno, i Arta je pokazala izuzetan talenat u fudbalu.”

Njen uspeh je došao sasvim slučajno, priča Artina majka, koja kaže da nije imala mogućnosti da je šalje na različite aktivnosti. Nurija živi sa žaljenjem da bi, da su imali bolje finansijske uslove, njena ćerka mogla da postigne više uspeha.

“Možda bi imala mogućnosti da postigne i više, ali uslovi nisu bili dobri. Nismo imali dobre uslove”....

“Ja se lepo osećam, kada je Arta prvi put otišla u Kinu, svi smo se iznenadili kada su mi rekli da ćemo uzeti Artu. Od države nema ništa, za ovu decu treba raditi. I pratilac treba da bude plaćen, jer nije samo to. Za ovu decu nema ništa od države, baš ništa. Svi roditelji žele da im deca budu obrazovana, zaposlena. 34 godine ti ideš za njom, jer više nemaš poverenja, ako to ispadne, ja ću se jako loše osećati.”

Nurije Avdyli

Kimete Bekaj

Septembar 2025